

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ปรัชญา

- ปรัชญาการศึกษากับพฤติกรรมการสอน
- ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญา
- ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษา
- ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษากับพฤติกรรมการสอน

ตอนที่ 2 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการผลิตบุคลากรเพื่องานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภารกิจ 3 ด้าน ของมหาวิทยาลัย

- การผลิตบุคลากร เพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- การวิจัยคานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
- การให้บริการคานการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน และบทบาทหน้าที่ของนักการศึกษานอกระบบโรงเรียน

- ตอนที่ 4 -ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนกับการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน
- ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

ตอนที่ 5 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสถาบันอุดมศึกษา

- ตอนที่ 6 การเรียนการสอน
- องค์ประกอบ 6 ด้าน
 - หลักสูตร
 - ผู้เรียน

- ผู้สอน
- กิจกรรมการเรียนการสอน
- ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
- การประเมินผล

ตอนที่ 7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 1 ปรัชญาการศึกษากับพฤติกรรมกรรมการสอน ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา

การที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนนั้น มีความจำเป็นจะต้องทำความเข้าใจกับความหมายของปรัชญา ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญา การศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการสอน เพราะมูลฐานทางด้านปรัชญา มีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก คือ หลักสตร ผู้เรียน และผู้สอน โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีจุดมุ่งหมายในการที่จะสร้างคนให้เป็น คนที่สมบูรณ์ และการที่จะพิจารณาว่าคนที่สมบูรณ์นั้นเป็นอย่างไร และจะสร้างคนได้ อย่างไรนั้น จะขึ้นอยู่กับปรัชญาแต่ละสาขา ซึ่งมีแนวคิดและการจัดกระบวนการเรียน การสอนที่แตกต่างกันออกไป

ปรัชญา

ความหมายของปรัชญา การที่จะให้ความหมายของคำว่าปรัชญานั้น ไม่ใช่ ของที่จะทำได้ง่าย ดังที่ กิติมา ปรีดีดล (2523 : 3) ได้กล่าวว่า ปรัชญาไม่สามารถ ที่จะอธิบายให้คนอื่นเหมือนวิชาอื่นได้ แม้แต่นักปรัชญาก็ไม่สามารถให้คำนิยามให้ชัดเจน ได้ การให้ความหมายในที่นี้จะกล่าวอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับ ปรัชญาการศึกษาต่อไป

ส่วน อมร โสภณวิเศษรุ่งศ์ (2514 : 17-18) กล่าวว่า ปรัชญาคือ การจัดความรู้ทางวิทยาศาสตร์และประสบการณ์ทางจริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และ ศาสนาให้เป็นระบบ วิเคราะห์ความคิดรวบยอดทั่วไป และความคิดรวบยอดทาง วิทยาศาสตร์ พิจารณาความสัมพันธ์ของความคิดเหล่านั้น และนำความคิดเหล่านั้น

มาสัมพันธ์กันและกัน วิธีการของปรัชญาคือ การคิดหาเหตุผลตามหลักตรรกวิทยา

เกียรติกวีวรรณ อมาตยกุล (2526 : 7) กล่าวว่า ปรัชญา คือ หลักการ ความเชื่อ หรือความคิดที่เราเห็นว่าดีที่สุดในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต หรือแก้ไขปัญหาชีวิต คนเราแต่ละคนก็มีหลักการของตัวเอง มีการมองโลก มองชีวิตที่แตกต่างกันออกไป หรือมีปรัชญาชีวิตที่แตกต่างกันนั่นเอง

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2523 : 13) ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญา ว่าปรัชญาเป็นวิธีการมองหรือวิธีการพิจารณาความรู้อย่างต่าง ๆ และช่วยให้การปฏิบัติงานต่าง ๆ ชัดเจน เหมาะสมถูกต้องยิ่งขึ้นได้ ความมุ่งหมายอันแท้จริงของปรัชญานั้น คือ การตั้งปัญหาและตอบปัญหาให้ความรู้รอบอกเห็นของมนุษย์เป็นหลักสำคัญ

จำนงค์ ทองประเสริฐ (2514 : 2) ให้นิยามว่าปรัชญาคือ ความคิดเห็น ใดที่ยังพิสูจน์ไม่ได้ หรือยังสรุปผลแน่นอนไม่ได้ แต่หาพิสูจน์ได้จนลงตัวแล้ว เราก็มองว่าเป็นศาสตร์

ภิญโญ สาธร (2514 : 22) ให้นิยามว่า ปรัชญาคือศาสตร์ชนิดหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ที่จะจัดหมวดหมู่หรือแบบความรู้สาขาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือทำความเข้าใจและแปลความหมายข้อเท็จจริงต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์แบบ

จากคำนิยามต่าง ๆ ดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า ปรัชญา เป็นคำที่อธิบาย หรือให้นิยามได้ยาก และหาคำนิยามที่เด่นชัดไม่ได้ เพราะทัศนคติหรือความคิดของบุคคลที่มีต่อโลก และชีวิตที่ผิดแผกกันออกไป ประกอบกับสภาพการณ์ของแต่ละสังคม สิ่งแวดล้อมไม่เหมือนกัน และเนื้อหาของปรัชญาเองก็เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย เมื่อเป็นเช่นนั้นนิยามของปรัชญาจึงถือว่าให้นิยามไม่ได้ ดังที่ อมร โสภณวิเศษรุ่งวงศ์ (2514 : 8-9) ได้ชี้แจงว่า นักปรัชญาแต่ละคนในต่างยุคต่างสังคมได้รับอิทธิพลจากแง่มุมต่าง ๆ ของความแท้จริงไม่เหมือนกัน เขาจึงสร้างปรัชญาที่เป็นแง่มุมต่าง ๆ ของความแท้จริงต่าง ๆ กัน ปรัชญาทุกระบบพยายามอธิบายความแท้จริงที่สิ้นสุดโดยอาศัยความคิดรวบยอดพื้นฐานของระบบนั้น ๆ ปรัชญาจึงเป็นโลกที่มีระบบต่าง ๆ กัน

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่จะพิจารณาว่าเป็นปรัชญาควรจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาทำหน้าที่รวบรวมรายละเอียดต่าง ๆ ของโลกและชีวิตไว้
2. ปรัชญาเป็นความพยายามที่จะสืบค้นเพื่อจะหาคำตอบซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่แท้จริงและสิ้นสุด (Ultimate Reality)
3. ปรัชญาใช้วิธีการทางตรรกวิทยาในการคิดหาเหตุผลเพื่อจะตอบปัญหาต่าง ๆ
4. เนื้อหาของปรัชญาจะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามยุค ตามสมัย ตามท้องถิ่นที่แล้วแต่เราจะสนใจศึกษาคนคว่ำในเรื่องใด

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา

วิทย์ วิศทเวทย์ (2523 : 33) กล่าวว่าปรัชญาที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษา เพราะปรัชญามีส่วนช่วยนักการศึกษา โดยการกำหนดเป้าหมายหรือการกำหนดสิ่งอันมีค่าสูงสุดในการดำเนินกิจการการศึกษา การศึกษามีไว้เพื่อชีวิต และควรจะต้องมีไว้เพื่อชีวิตที่ดี ชีวิตที่ดีที่สุดหรือที่น่าพึงปรารถนาที่สุดเป็นอย่างไร นั่นเป็นสิ่งที่นักปรัชญาเสนอคำตอบโดยโยงไปถึงธรรมชาติของมนุษย์ ชีวิตของมนุษย์นั้นต้องอยู่ในสังคมกับผู้อื่น ปัญหาจึงทอดไปถึงลักษณะของสังคมที่ค่อนเป็นเรื่องที่ปรัชญาการเมือง และปรัชญาสังคมแสวงหาเมื่อใดก็ตามที่เกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้แล้ว จุดหมายของการศึกษาก็จะหลั่งไหลออกมาเอง เมื่อใดจุดหมายอันแนชัดแล้ว เนื้อหาของหลักสูตร บทบาทของครูในกระบวนการศึกษา บทบาทของโรงเรียนในสังคมก็จะกำหนดได้ชัดเจนขึ้น

ศักดิ์ดา ปรากฏประทานพร (2523 : 38) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับการศึกษา ปรัชญาที่มีความสัมพันธ์กับการศึกษานับตั้งแต่จุดเริ่มต้น เพราะเมื่อเรามีทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการศึกษาไปในทางใด เราก็ย่อมจะสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาไปในทางนั้น ความสัมพันธ์ในอันดับแรก คือ ปรัชญาการศึกษาช่วยวางรูปแบบให้กับการศึกษา นอกจากนี้ ปรัชญาการศึกษา

ยังช่วยสร้างภาพรวมที่สมบูรณ์และกลมกลืนให้กับเป้าหมาย และเทคนิคทางการศึกษา ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ ปรากฏการณ์ศึกษากระทำโดยการเชื่อมโยงวิชาการทั้งหลาย ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเป็นแนวทางในการ จัดการศึกษา

สรุปได้ว่าบทบาทที่สำคัญของปรัชญาที่มีต่อการศึกษา คือ การพิจารณา การศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน เชื่อมโยงวิชาการทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ให้กลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา

ปรัชญาการศึกษา

ก. ความหมายของปรัชญาการศึกษา

สฤกษณ์ ศิวรักษ์ (2523 : 14) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาคือ ความพยายามที่จะพิจารณาการศึกษาโดยตลอด แล้วพยายามที่จะให้ได้ความคิดที่ ลงร่องรอยเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมดนั้น ให้สมเหตุสมผลและให้ใช้ได้ผลมากที่สุดเท่าที่จะทำได้

สาโรช บัวศรี (2518 : 4) ได้กล่าวถึงความหมายของปรัชญา การศึกษาไว้ดังนี้ "ปรัชญาการศึกษาคือ การนำเอาหลักการบางประการของปรัชญา อันเป็นแม่บทมาดัดแปลงให้เป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษา

ไพฑูริย์ สิ้นดารัตน์ (2523 : 34) กล่าวว่า ปรัชญาการศึกษา คือ ความพยายามที่วิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ และพิจารณาการศึกษาอย่างละเอียด ลึกซึ้ง ทุกแง่มุมให้เข้าใจถึงแนวคิดหลัก ความสำคัญ ความสัมพันธ์ และเหตุผล ต่าง ๆ อย่างชัดเจน มีความต่อเนื่อง และมีความหมายที่สมบูรณ์ ลึกซึ้ง และ สี่งแวดล้อม

จากความหมายของปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น สรุปได้ว่าปรัชญาการ ศึกษา เป็นการนำเอาวิธีการของปรัชญามาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษาเป็น เครื่องนำทางในการจัดการศึกษา ปรัชญาจะช่วยให้มองเห็นปัญหาของการศึกษา ได้กระจ่างชัดเจนและให้แนวทางในการปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ

ข. ลัทธิปรัชญาการศึกษา

ลัทธิปรัชญาการศึกษาที่นิยมกันในบรรดานักการศึกษามี 5 ลัทธิ คือ สสารัตถนิยม นิรันตรนิยม ประสบการณ์นิยม บุรณนิยม และอัตถิภาวนิยม แต่ละลัทธิ จะกล่าวถึงแนวคิดพื้นฐาน และแนวคิดทางการศึกษา ในส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิดทางการศึกษา จะกล่าวถึง จุดมุ่งหมาย หลักสูตร ครู นักเรียน และวิธีการเรียนการสอน โดยเฉพาะวิธีการเรียนการสอนจะวิเคราะห์เพื่อนำไปสู่พฤติกรรมการเรียนการสอน ตามแนวปรัชญาการศึกษาแต่ละลัทธิ

1. ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

แนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญาพื้นฐาน คือลัทธิจิตนิยม (Idealism) ฝ่ายหนึ่งซึ่งถือความรู้หรือความจริง เกิดมาจากการคิด การหยั่งรู้เป็นสำคัญและจากลัทธิวัตถุนิยม (Realism) อีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถือว่าความรู้คือความจริงเกิดมาจากการไต่สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น สิ่งเหล่านี้รวมกันเข้าเป็นเนื้อหา หรือสาระ (Essence) ซึ่งถือเป็นหลักสำคัญของปรัชญา ปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ให้ความสนใจและความเชื่อในสิ่งที่ เป็นสาระสำคัญอันเป็นแกนกลางของแต่ละสังคมที่จะขาดเสียมิได้ เช่น ความรู้ ทักษะ ทศนคติ ค่านิยม วัฒนธรรม สิ่งเหล่านี้จะต้องได้รับการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลัง เพราะเป็นสิ่งจำเป็นและได้รับการกลั่นกรองมาแล้ว

แนวคิดทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของปรัชญาสารัตถนิยมมี 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค (Macro Level) หรือระดับกว้าง ๆ ซึ่งจะมุ่งถ่ายทอดค่านิยมทางวัฒนธรรมอันมีความสำคัญต่อมวลมนุษย ใหม่มนุษย์เข้าใจระเบียบแบบแผนทาง ธรรมชาติ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรม สามารถมองเห็นผลที่ตามมา ของการกระทำได้ อีกระดับหนึ่งคือ ระดับจุลภาค (Micro Level) หรือ ระดับเฉพาะตัว มุ่งจะพัฒนาสติปัญญา และคุณวินัยของมนุษย์ให้เป็นผู้มีความ เจริญฉลาด และมีความประพฤติดีงาม (ตักดา ปรากฏประทานพร 2523 : 84)

หลักสูตร เป็นหลักสูตรที่เน้นเนื้อหาวิชาเป็นศูนย์กลาง (Subject - Matter Centered) และเน้นหลักสูตรที่จัดเตรียมไว้ล่วงหน้าอย่างเป็นระบบต่อเนื่องตามขั้นตอน ความยากง่าย และเนื้อหาวิชาในหลักสูตรจะต้องเป็นสิ่งที่ตายตัวเปลี่ยนแปลงไม่ได้ และเป็นสากล วิชาพื้นฐานที่จัดไว้ในหลักสูตร ได้แก่ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ตรรกวิทยา ศิลปะดนตรี ภาษาวรรณคดี เป็นต้น

ครู เป็นบุคคลที่มีความสำคัญมาก เพราะมีประสบการณ์มากจากการที่ไ้รับการถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ มา เพื่อที่จะถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน ครูจะเป็นผู้กำหนดสิ่งต่าง ๆ เองทั้งหมดในคานเนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน กิจกรรม บทบาทของครูอาจสรุปเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ (ไพฑูริย์ สีนดารัตน์ 2523 : 66)

1. ครูเป็นผู้เนื้อหาที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดในห้องเรียน
2. ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน
3. ครูเป็นผู้นำห้องเรียนและถือว่าเป็นผู้นำที่ฉลาดรอบรู้
4. ครูเป็นแบบแผน และแม่พิมพ์ของการศึกษา

นักเรียน ทำหน้าที่เป็นผู้ทำตามคำสั่งของครู โดยนักเรียนจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบ และทำความเข้าใจในเนื้อหาสาระต่าง ๆ ที่ครูกำหนดให้ เพื่อประโยชน์ต่อการปฏิบัติในชีวิตอนาคตและสืบทอดต่อไป

วิธีการเรียนการสอน การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาที่ขึ้นอยู่กับครูเป็นสิ่งสำคัญ ครูเป็นผู้อธิบาย ชี้แจงให้นักเรียนเข้าใจตาม นักเรียนจะต้องจดจำ คัดลอกข้อความจากครู และเก็บรักษาไว้เพื่อการเรียนการสอนจึงเน้นการบรรยายเป็นหลัก ทักษะของครู และเนื้อหาวิชาเป็นสิ่งสำคัญมาก มากกว่าความสนใจของนักเรียน นอกจากการเรียนการสอนจะเน้นเนื้อหาวิชาแล้ว ก็ยังเน้นการฝึกฝน และสร้างผู้นำในกลุ่มด้วย

2. ปรัชญาการศึกษานิรันตรนิยม (Perennialism)

แนวคิดพื้นฐาน ความเชื่อพื้นฐานของทฤษฎีทางศึกษาแบบนิรันตรนิยม

มีดังนี้ (กิติมา ปรีดีคิลก 2523 : 76)

008697

1. มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและจิตใจบริสุทธิ์ มีความดีอยู่ในตนและเป็นผู้ที่สนใจศาสนาмаแต่กำเนิด
2. พื้นฐานธรรมชาติของมนุษย์เหมือนกันทุกกาลและเทศะ แม้สภาพแวดล้อมจะต่างกันหรือเปลี่ยนแปลงไป ความจริงย่อมเหมือนกันทุกแห่ง
3. สิ่งที่ดีกว่าสำคัญที่สุดของมนุษย์คือ สติปัญญา และความมีอิสระ
4. มนุษย์มีความจำเป็นในการสืบต่อวัฒนธรรม

จุดมุ่งหมายของการศึกษา ปรชญาการศึกษาสาขานี้มีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างคนให้เป็นคนโดยสมบูรณ์เป็นคนที่แท้จริง ซึ่งการที่จะเป็นคนสมบูรณ์นั้นจะต้องมีความเข้าใจตนเอง นักเรียนเป็นผู้ที่มีเหตุผลและมีความดีในตัวเองอยู่แล้ว การศึกษาจะต้องมุ่งพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้ดีขึ้น สูงขึ้น การศึกษาจึงมุ่งพัฒนานักเรียนเป็นรายบุคคลและการศึกษาไม่มุ่งที่การเปลี่ยนแปลงของสังคม หากมุ่งไปที่คุณความดีสูงสุดที่ไม่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้การศึกษาจะต้องทำให้เด็กรู้จักคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมควบคู่ไปด้วย

หลักสูตร หลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหาวิชาที่ส่งเสริมปัญญาธรรมและจริยธรรมและการศึกษาตามหลัก 3R's (อ่านออก เขียนได้ คิดเลขเป็น) เป็นหลักวิชาพื้นฐานทั่ว ๆ ไปที่ควรจะศึกษา นอกจากนี้ก็เป็นวิชาอื่น ๆ เช่น วรรณคดี ปรชญา ประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เพราะสิ่งที่เรียนแสดงถึงความมีสติปัญญา เป็นเลิศของคนสมัยก่อนที่ใคร่คิดค้นสิ่งที่ดีเป็นมรดกตกทอดมาถึงเรา เพื่อให้เรานำมาใช้ให้เกิดประโยชน์

ครู ครูตามปรชญานี้จะต้องเป็นผู้ เช่นเดียวกับครูในปรชญาสารัตถนิยม แต่ไม่ใช่เป็นฝ่ายให้กับนักเรียนฝ่ายเดียว ต้องถือนักเรียนจะต้องมีเหตุผลและมีความดีอยู่ในตัวบ้าง ครูจะต้องสร้างบรรยากาศเพื่อให้นักเรียนได้คิดหาเหตุผลและพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยครูเสนอความรู้ ข้อคิด แล้วให้นักเรียนได้มีโอกาสถกเถียง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ครูในบทบาทนี้จึงเป็นผู้นำทางสติปัญญา

ผู้เรียน จะต้องเป็นผู้มีเหตุผล มีจิตใจบริสุทธิ์และมีแนวโน้มไปในทางที่ดี มีสติปัญญาและศักยภาพในตัวเองอยู่แล้ว การที่จะให้เกิดการพัฒนาทางการเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนคุณสมบัติที่มีอยู่ โดยการสอน และแนะนำจากครู หรือได้แลกเปลี่ยน ความคิดและเหตุผลกับเพื่อนนักเรียนเอง

วิธีการเรียนการสอน การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาชาติพันธุ์ ยึดหลัก "สมรรถภาพในการคิดอย่างมีเหตุผล" (Faculty of Reason) และใช้ การศึกษาพัฒนาสิ่งนี้ก่อนสิ่งอื่น จุดมุ่งหมายในการสร้างคนให้เป็นคนสมบูรณ์ จึงต้อง ฝึกฝนศักยภาพที่มีอยู่ในตัวเองของผู้เรียน โดยการส่งเสริมให้แสดงออก วิธีการเรียน การสอนจึงต้องใช้วิธีกระตุ้นให้ศักยภาพดังกล่าวได้พัฒนา วิธีการที่สำคัญคือ การ อภิปราย ถกเถียง โดยการใช้เหตุผลประกอบ ผู้สอนจะต้องแสดงบทบาทสำคัญใน การนำอภิปราย หรือตั้งปัญหาขึ้น เพื่อช่วยผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิด และสติ ปัญญาของตนให้มากที่สุด

3. ปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยม (Experimentalism)

แนวคิดพื้นฐาน ปรัชญาการศึกษาประสบการณ์นิยมมาจากปรัชญา แม็บทคือ ปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ซึ่งเป็นปรัชญาที่มุ่งจะพิจารณา ในแง่ของการนำไปปฏิบัติได้ (กิติมา ปรีดีคิดล 2523 : 58) นักปฏิบัตินิยมถือว่า ความจริงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องคิด และสร้างขึ้นมา ความจริงเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับโลก หรือสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้รวมเรียกว่าประสบการณ์ นอกจากนั้น ยังหมายรวมทั้งทุกอย่างที่มนุษย์กระทำ คิด และรู้สึก รวมถึงการคิดใคร่ครวญ การ ลงมือกระทำ การบังเกิดผลตามมา การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในตัวผู้กระทำ การเรียนรู้ อย่างถ่องแท้ในสิ่งนั้น ๆ (บรรจง จันทรสา 2522 : 81)

แนวคิดทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษาในทัศนะของประสบการณ์นิยมไม่มีจุดมุ่งหมาย ที่กำหนดตายตัว เพราะโลกนี้เปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการอยู่เสมอ จุดมุ่งหมายของ การศึกษาที่ชัดเจนของลัทธิปรัชญา นี้ คือ ต้องสอนให้ผู้เรียนรู้จักคิด และรู้จักแก้ปัญหา เพื่อที่จะไปนำประสบการณ์ที่ได้รับจากการแก้ปัญหาไปใช้ในการตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง

เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และจะต้องให้การศึกษาทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และอาชีพ สิ่งที่เราเรียนก็ต้องสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และสังคมของผู้เรียนให้มากที่สุด ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน รู้จักตนเองและสังคม เพื่อที่จะได้ปรับตัวเองให้อยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

หลักสูตร เป็นหลักสูตรที่ให้ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียน และเป็นประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับสังคม เนื้อหาของหลักสูตรจะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิต และความเป็นอยู่ประจำวัน การเรียนรู้จากหลักสูตรจะทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ หลักสูตรจะต้องยืดหยุ่นได้

ครู ครุมีใช้ผู้สอนโดยตรงแต่จะทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำเด็กเป็นสำคัญ โดยการวางแผนว่า ควรจะให้ผู้เรียนมีกิจกรรมการเรียนรู้อะไรบ้าง ครูจะต้องไม่กะเกณฑ์ให้เด็กทำตามอย่างครู แต่จะคอยกระตุ้นให้เด็กสนใจใฝ่รู้ ครูจะต้องให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา และคอยดูแลให้เด็กลงมือกระทำด้วยตนเอง ครูจะต้องสนใจเด็กทุกคน และต้องทราบว่าแต่ละคนมีความถนัดและสนใจในสิ่งใด เมื่อจะได้ส่งเสริมให้ถูกต้องและเหมาะสม โดยครูจะเป็นผู้รวมโครงการการเรียนรู้ไปพร้อมกับเด็ก

ผู้เรียน ลัทธินี้ให้ความสำคัญต่อผู้เรียนมากโดยถือว่า ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้โดยผ่านการลงมือกระทำ (Learning by Doing) ผู้เรียนจะต้องเลือกตัดสินใจด้วยตนเองในเรื่องที่ต้องการจะเรียน แต่จะต้องได้รับการแนะนำทางจากครูในการช่วยจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้

วิธีการเรียนการสอน มีหลักสำคัญดังนี้

1. ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง โดยพิจารณาความสนใจ ความถนัด และความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก
2. เน้นการสอนที่มีกิจกรรมที่สนองความกระตือรือร้น และความสนใจของผู้เรียน
3. เรียนโดยการแก้ปัญหา และค้นคว้าทดลอง
4. ส่งเสริมประชาธิปไตยและความร่วมมือกันในการเรียนการสอน
5. ครูเป็นผู้จัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง

4. ปรัชญาการศึกษาบูรณนิยม (Reconstructionism)

แนวคิดพื้นฐาน ความคิดของปรัชญาบูรณนิยม มาจากปรัชญาแมบท คือ ปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) แนวคิดของปรัชญาลัทธินี้จึงมุ่งที่การปฏิรูปรูปแบบของสังคมขึ้นมาใหม่ และสังคมใหม่ที่มุ่งจะสร้างควรจะเป็นสังคมประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

แนวคิดทางการศึกษา จุดสนใจของปรัชญาการศึกษาตามลัทธินี้ก็เพื่อสร้างสรรค์สังคมและรูปแบบของอารยธรรมอันจะเกิดในอนาคต การศึกษาเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในทางปฏิรูปสังคม (บรรจง จันทรสภา 2522 : 247)

จุดมุ่งหมายของการศึกษา การศึกษาจะต้องเป็นไปเพื่อการปรับปรุงพัฒนา และสร้างสรรค์สังคมใหม่ที่ดีและเหมาะสมกว่าขึ้นมา ซึ่งกล่าวเป็นรายละเอียดได้คือ (ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ 2523 : 89)

1. การศึกษาจะต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่
2. การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคมโดยตรง
3. การศึกษาจะต้องมุ่งสร้างระเบียบของสังคมใหม่ ซึ่งอยู่บนรากฐานของประชาธิปไตย
4. การศึกษาจะต้องให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคมควบคู่กับตนเอง

หลักสูตร หลักสูตรเน้นสังคมเป็นหลัก ผู้เรียนจะต้องเข้าใจสภาพของสังคมที่พอและมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาของสังคม เช่นปัญหาความยากจน ปัญหาเสพติด เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหาเหล่านั้นอย่างชาญฉลาด หลักสูตรในปรัชญาลัทธินี้ให้ความสำคัญแก่วิชาที่ช่วยทำให้ผู้เรียนเข้าใจสังคมเป็นอย่างดี (ศักดิ์ดา ปรางค์ประทานพร 2523 : 124)

ครู ครูในปรัชญานี้จะต้องเชื่อมั่นในหลักการประชาธิปไตย และพร้อมที่จะนำไปสอนแก่ผู้เรียน ครูจะต้องเป็นนักบุกเบิก นักแก้ปัญหา และสนใจในเรื่องของสังคมและปัญหาสังคม ครูจะต้องเชื่อและไว้วางใจนักเรียนในความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา (เมธี บิลันธนานนท์ 2523 : 97) นอกจากนี้ครูจะต้องทำให้

ผู้เรียนเห็นว่ามีหน้าที่ที่จะต้องสร้างสรรค์สังคมใหม่ขึ้นมา ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนมีการอภิปราย ถกเถียง โต้แย้ง และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

นักเรียน นักเรียนจะได้รับการปลูกฝังให้ตระหนักถึงหน้าที่ที่มีต่อสังคม เห็นแก่ประโยชน์สังคมเป็นสิ่งสำคัญ และได้รับการฝึกฝนให้รู้จักเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำความเข้าใจ และแก้ปัญหาสังคมในแนวทางของประชาธิปไตย แต่แนวทางและความคิดเพื่อการแก้ไขปัญหาสังคมนั้น ครูและนักเรียนร่วมมือศึกษาและค้นคว้าไปพร้อม ๆ กับนักเรียน สิ่งสำคัญที่สุดคือ นักเรียนจะต้องเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เพื่อจะวางแผนปฏิรูปสังคมในอนาคต

วิธีการเรียนการสอน การเรียนการสอนในสาขานี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับปรัชญา ประสบการณ์นิยม โดยครูจะไม่กำหนดแบบแผนให้นักเรียนปฏิบัติตามมากนัก แต่ให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง ลงมือทำเอง มองเห็นปัญหาและเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ซึ่งอาศัยวิธีการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์

5. ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

แนวคิดพื้นฐาน ลัทธินี้มีความหมายตามศัพท์คือ Exist หมายถึง มีอยู่ Existentialism ก็มีความหมายว่า เป็นลัทธิที่มีความเชื่อในสิ่งที่มีอยู่จริง ๆ เท่านั้น นักอัตถิภาวนิยมเชื่อว่า การมีอยู่ของมนุษย์ มีมาก่อนลักษณะที่เป็นแก่นหรือสาระัตถะของมนุษย์ (Existence Precedes Essences) ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของมนุษย์แต่ละคนที่จะเลือกสร้างของตัวเองตามแบบอย่างที่ตนเองปรารถนา การที่มนุษย์จะมีอย่างนี้ได้จำเป็นต้องมีเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งเป็นเสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ และสิ่งสำคัญที่ควบคู่กับการเลือกคือ ความรับผิดชอบ (บรรจง จันทรสภา 2522 : 251)

แนวคิดทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา การศึกษาในแนวมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเองอย่างเต็มที่ ให้รู้จักใช้เสรีภาพในการเลือกสิ่งต่าง ๆ ให้รู้จักยอมรับ และมีความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกและในสิ่งที่ตนกระทำ

หลักสูตร หลักสูตรจะเน้นวิชาทางคานมนุษยศาสตร์ (Humanities) เป็นส่วนใหญ่ ส่วนวิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ที่มีความสำคัญ เช่น เคียวกัน วิชาต่าง ๆ จะตองจัดเป็นแบบวิชาเลือกตามความถนัดและความตองการของผู้เรียน มีข้อเสนอให้กับผู้เรียน หลักสูตรของอัครถาวนิยมนจะไม่มีวิชาบังคับเลย เพราะวิชาที่เรียนนั้นเป็นเพียงเครื่องมือใหญ่เรียนไคพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองเท่านั้น (2517 : 66)

ครู ครูตองถิวว่านักเรียนมีความสำคัญที่สุดในกระบวนการเรียนการสอน ครูจะตองคอยกระตุ้นและเร้าให้นักเรียนสำนึกในตัวเอง มีความตื่นตัวที่จะเลือกแนวทางของตนเองอย่างถูกต้อง และมีความรับผิดชอบในการกระทำต่าง ๆ ของตน ครูจึงมีบทบาทในการกระตุ้น ชูชู และให้กำลังใจให้เด็กตื่นตัวเพื่อที่จะไคเลือกทางเดินที่ถูกต้องตามความพอใจของตัวเอง ครูและเด็กจะตองเคารพสิทธิซึ่งกันและกันถิวว่าเด็กมีสิทธิเท่าเทียมกับครู (บรรจง จันทรสา 2522 : 173)

นักเรียน ลัทธิเน้นเสรีภาพ ดังนั้นนักเรียนเป็นผู้เลือกสิ่งที่จะเรียนด้วยตนเอง เลือกแนวทางที่จะพัฒนาตนเอง เพราะเป้าหมายของการศึกษาตองการให้ ผู้เรียนไคพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ ดังนั้นผู้เรียนจึงมีอิสระ เสรีภาพที่จะเลือกใช้วิถีทางของตนเองในด้านการเรียนรู้อันความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ แต่จะตองรับผิดชอบในการเลือกของตนเอง

วิธีการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนตามทฤษฎีนี้จะไม่กำหนดระเบียบแบบแผนตายตัว การเรียนจะตองเริ่มต้นมาจากผู้เรียนเอง ครูเพียงแต่แนะนำและกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักตนเอง รู้จักเลือก และส่งเสริมความสามารถหรือศักยภาพของแต่ละบุคคลให้มากที่สุด ครูจะไม่ใช้วิธีสอนที่เน้นเนื้อหาวิชามากกว่าตัวผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนที่ไคไคที่สุด คือการให้ลงมือทำเอง การอภิปราย โต้ตอบ สนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ และครูจะตองยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน รวมทั้งข้อโต้แย้งต่าง ๆ การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้เรียนตองการจะเรียนเท่านั้น

ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดทางปรัชญาการศึกษา กับ พฤติกรรมการสอน

การนำเอาแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาไปสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสอน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะปรัชญาเป็นแนวทางที่คิดที่สุดที่จะช่วยสะท้อนการกระทำ ช่วยขยายแนวคิดและทำให้การปฏิบัติตามมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น การนำเอาแนวคิดทางปรัชญาการศึกษามาสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสอน จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา เป็นอย่างมาก เพราะปรัชญาการศึกษาเปรียบเสมือนเข็มทิศที่นำทางของการศึกษา ผู้ที่เป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการนำเอาแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาไปสัมพันธ์กับ พฤติกรรมการสอนคือผู้สอน ผู้สอนจะต้องมีความเข้าใจปรัชญาการศึกษาอย่างถูกต้อง แม้ความรู้อย่างเข้าใจในปรัชญาการศึกษาค่อนข้างจะเป็นเรื่องยาก เพราะเป็นเรื่องนามธรรม เป็นอุดมคติ แต่ถาพิจารณาโดยละเอียดรอบคอบจะพบว่า ปรัชญาการศึกษา ก็คือแนวคิดทางการศึกษาที่จัดไว้เป็นระบบ มีแบบแผนซึ่งกำหนดโดยผู้หรือผู้เชี่ยวชาญทางปรัชญาการศึกษา เพื่อจะได้นำแนวคิดนั้น ๆ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการศึกษา

แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาเป็นแนวคิดหนึ่ง อาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพของสังคมในระยะเวลาหนึ่ง แต่เมื่อเวลาผ่านไป เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ มากมาย แนวคิดทางการศึกษาก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย พฤติกรรมการสอนหรือ ทฤษฎีต่าง ๆ คือวิธีสอนของครูก็จะเปลี่ยนแปลงตามไปด้วยจึงจะเกิดผลในตัวผู้เรียน ตามที่ต้องการ ถ้าหากผู้สอนไม่สามารถแปลงปรัชญาการศึกษาลงไปสู่การกระทำใน ระดับการสอนได้ ก็จะทำให้ประโยชน์อันใดจากปรัชญาการศึกษาไม่ได้ ปรัชญาการศึกษา และพฤติกรรมการสอน ของครูจะต้องมีความสัมพันธ์กันและดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน ถ้าผู้สอนมีปรัชญาการศึกษา และมีพฤติกรรมการสอนไม่สัมพันธ์กัน คือสอนไปคนละ แนวทางกับปรัชญาที่มีอยู่ก็เปรียบเหมือนนักบินที่รู้จักวิธีการใช้กลไกในเครื่องบิน แต่ไม่ทราบว่า จุดหมายปลายทางอยู่ที่ใด ก็ไม่สามารถจะนำเครื่องบินไปสู่จุดหมาย ปลายทางได้ ก็จะเกิดผลเสียแก่การศึกษาของชาติโดยส่วนรวม

ตอนที่ 2 ภารกิจของสถาบันอุดมศึกษา ในการผลิตบุคลากรทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน
เพื่องานการศึกษาอกระบบโรงเรียน

ในฐานะที่สถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งรวมนักวิชาการ และมีหน้าที่หลักในการสอนเพื่อผลิตบัณฑิตในสาขาวิชาต่าง ๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้น สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่โดยตรงที่จะผลิตบัณฑิตสาขาการศึกษา นอกระบบโรงเรียน โดยในเรื่องนี้ ชัยติยา กรรณสูต (2523 : 40) ได้สรุปแนวความคิดจากผู้เข้าร่วมสัมมนา โดยแบ่งบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในด้านที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังนี้

1. การผลิตและพัฒนาบุคลากร เพื่อการศึกษานอกระบบโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษาใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ผลิต และพัฒนาบุคลากรเพื่อการศึกษานอกระบบประเภทต่าง ๆ ต่อไปนี้

1.1 การผลิตในระบบ ซึ่งแยกได้เป็น 2 ประเภท

1.1.1 ผลิตบัณฑิตทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ระดับสูงกว่าปริญญาตรี เพื่อเป็นผู้บริหาร หรือนักวิชาการด้านการศึกษา นอกระบบโรงเรียน

1.1.2 ผลิตบัณฑิตทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปริญญาตรี เพื่อเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการศึกษา นอกระบบโรงเรียนในชุมชนโดยตรง

1.1.3 สอดแทรกวิชาด้านการศึกษา นอกระบบโรงเรียนเข้าไปในหลักสูตรของคณะต่าง ๆ รวมทั้งปรับปรุงหลักสูตรให้เน้นการปฏิบัติงานให้มากขึ้น เพื่อให้บัณฑิตนักศึกษานำวิชาการในสาขาของตนไปถ่ายทอดในรูปแบบของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชน

1.2 การผลิตนอกระบบ

1.2.1 ฝึกอบรมบุคลากรของสถาบันอุดมศึกษา (อาจารย์, นักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ) ให้เข้าใจถึงความจำเป็น หลักการ และวิธีการเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาชุมชน

1.2.2 ฝึกอบรมบุคลากรอื่น โดยเฉพาะผู้นำในท้องถิ่นให้มีความสามารถที่จะให้การศึกษานอกระบบประชากรในท้องถิ่นของตนต่อไป

บุคลากรที่สถาบันอุดมศึกษาผลิตขึ้นด้วยวิธีต่าง ๆ นี้ จะต้องมุ่งสอนคนให้คิดเป็น ทำเป็น ไม่ใช่มุ่งสอนหนังสือ วิชาการที่ให้แก่ประชากร

ในชุมชนจึงควรเป็นวิชาการที่เลือกสรรแล้วว่า เหมาะสมกับขีดความสามารถในการรับเอาไปปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างแท้จริง นอกจากนั้นในการสอนคนจะต้องสร้างทัศนคติในการพัฒนาคุณภาพของบุคคลควบคู่ไปกับการพัฒนาความรับผิดชอบต่อสังคม โดยส่วนรวมด้วย และเพื่อให้การพัฒนาได้เป็นไปอย่างรวดเร็ว ในระยะแรกนี้ สถาบันอุดมศึกษาควรทำหน้าที่ผลิตบุคคลที่จะทำหน้าที่เป็นผู้แพร่ขยายเพื่อให้เกิดผลทวีคูณ (Catalyst) มากกว่าจะลงไปฝึกอบรมประชากรแต่ละบุคคลโดยตรง

2. การวิจัยด้านศึกษานอกระบบ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าในการดำเนินงานด้านนี้ สถาบันอุดมศึกษาจะต้องจัดเก็บสถิติข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินงานด้านนี้ในลักษณะเป็นระบบ และสามารถเปรียบเทียบกันไคระหว่างสถาบันต่าง ๆ ทั้งพึงจัดให้มีการวิจัยเกี่ยวกับด้านนี้ในเรื่องสำคัญ ๆ ต่อไปนี้คือ

2.1 การวิจัยเพื่อให้เกิดความงอกเงยในวิชาการด้านนี้ อันรวมถึงการวิจัยแง่ทฤษฎี หลักสูตร เทคนิควิธีสอน ฯลฯ เพื่อให้เกิดผลยิ่งขึ้น

2.2 การวิจัยเพื่อหาความต้องการของชุมชน อันควรจะเน้นวิธีการแบบ Participatory Research ซึ่งจะนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย แผน และโครงการต่อไป

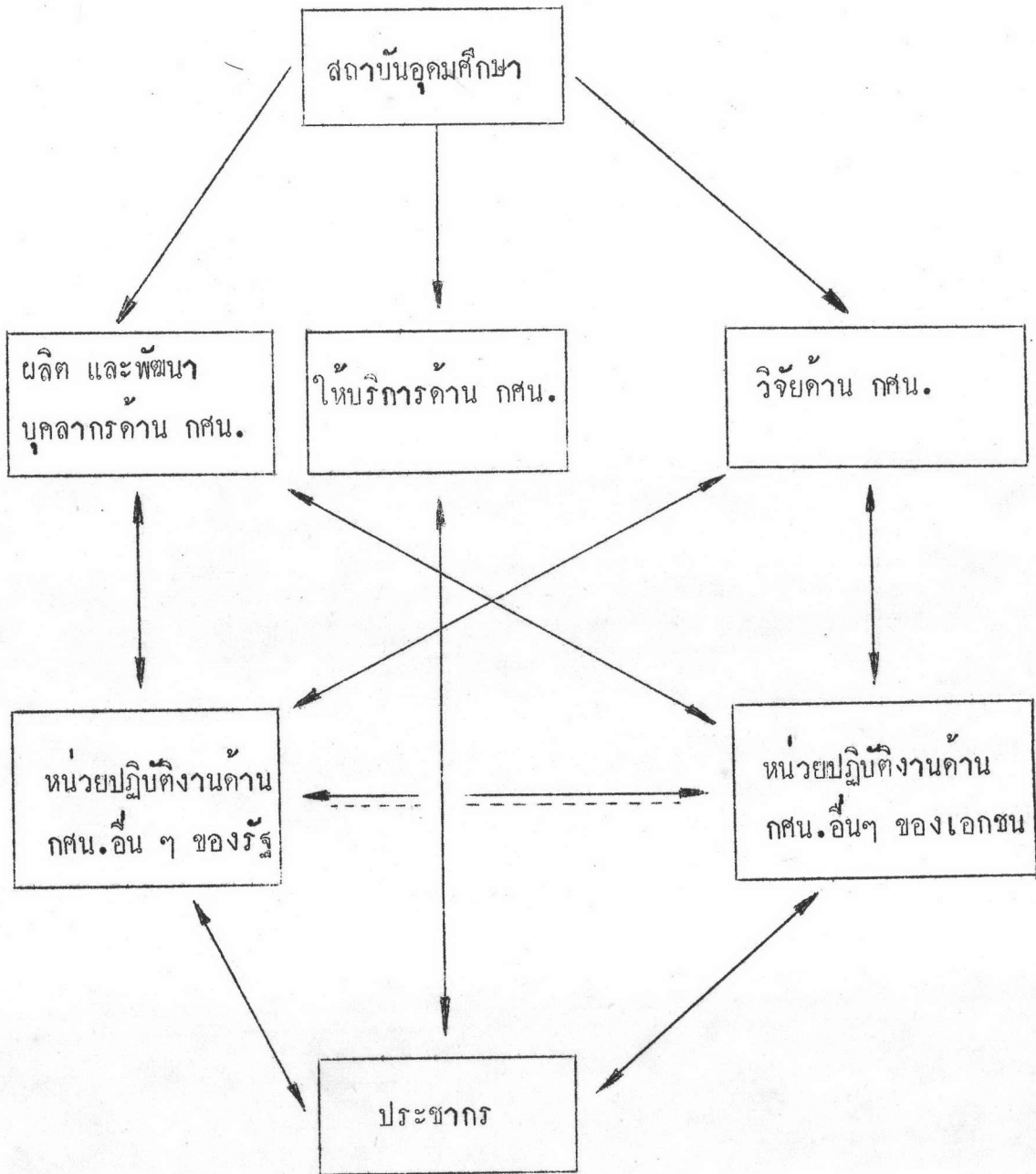
2.3 การวิจัยเพื่อประมวลผล และแก้ปัญหาการดำเนินการเฉพาะเรื่องในรูปของ Action Research

2.4 การวิจัยเพื่อพัฒนา รวมทั้งการประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ เพื่อสนองความต้องการของชุมชน

3. การให้บริการด้านศึกษานอกระบบโรงเรียน สถาบันอุดมศึกษา ยังมีพันธกิจในการให้บริการด้านศึกษานอกระบบแก่ประชาชนโดยตรงอีกด้วย พันธกิจประเภทนี้ ควรจะทำต่อเมื่อหน่วยปฏิบัติต่าง ๆ ในด้านการผลิตพัฒนาบุคลากรช่วยวิจัย เผยแพร่ความรู้ และให้คำปรึกษาแนะนำในเรื่องที่ตนมีความเชี่ยวชาญอยู่แล้วยังมีจุดอ่อนหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะริเริ่ม (Pilot Project) มากกว่าในลักษณะงานประจำ

แผนภูมิแสดงภารกิจ และพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาด้านการศึกษา
นอกระบบ ซึ่ง ชัยติดยา กรวรรณสุต (2522 : 42) ได้เสนอไว้ดังนี้

จากภารกิจของมหาวิทยาลัยที่มีและควรจะมีต่อการศึกษาในระบบโรงเรียน นั้น ภารกิจหลักที่ดำเนินการอยู่ คือ การผลิตบุคลากรทางการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อออกไปปฏิบัติงานทางด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน ซึ่งสถาบันอุดมศึกษา เช่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัย เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เปิดหลักสูตร การศึกษาในระบบโรงเรียนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตบุคลากรทางการศึกษา ในระบบโรงเรียนเพื่อออกไปปฏิบัติงานรับใช้สังคมต่อไปในอนาคต การทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของนักการศึกษาในระบบโรงเรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งหนึ่งซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการทำงานในหน้าที่นักการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ดีต่อไป ในอนาคต

ตอนที่ 3 แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน

การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นเรื่องกว้าง และมีลักษณะสัมพันธ์กับ สังคมที่อยู่รอบระบบโรงเรียนมากกว่าการศึกษาในระบบโรงเรียน ดังนั้นข้อถกเถียง และปัญหาต่าง ๆ ทางการศึกษาจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม รวมทั้งหน่วยงานต่าง ๆ จำนวนมากที่ไม่ได้เป็นสถานทางการศึกษา การที่หน่วยงาน และสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จะมีแนวคิด และการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันไปก็ตาม แต่หลักการหรือปรัชญาของการศึกษาในระบบโรงเรียนก็ย่อมมีลักษณะที่คล้ายคลึง หรือแตกต่างกันออกไปบ้าง ทั้งนี้ได้มีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษา ในระบบโรงเรียนไว้ต่าง ๆ กัน

สุนทร สุนันท์ชัย (2525 : 21-28) ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษา ในระบบโรงเรียนว่า ปรัชญาการศึกษาระบบโรงเรียน ได้เลือกเอารูปแบบ การพัฒนาที่มุ่งจะให้กว้างขวาง เพื่อความเสมอภาคและความเป็นธรรม และที่สำคัญที่สุดคือ ต้องให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิด ในการตัดสินใจ เพื่อตนเอง และชุมชนและยังได้กล่าวเสริมอีกว่า หลักการของการพัฒนา มีความเชื่อพื้นฐาน อย่างไม่อย่างใด การศึกษาในระบบโรงเรียนควรจะสอดคล้องไปในลักษณะนั้น เพราะว่า

ประชาชนผู้ได้รับการศึกษาสามารถนำผลของการศึกษาไปใช้ประโยชน์ได้และโดยเนื้อแท้แล้วปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน ก็คือปรัชญาของการพัฒนามนุษย์ และสังคมนั่นเอง คิดเป็น คือปรัชญาของการศึกษานอกโรงเรียน "การคิด" คือ กระบวนการแก้ไขปัญหามีเป้าหมาย

โกวิท วรพิพัฒน์ (อ้างถึงใน รัตนา พุมไพศาล 2525 : 31) สมัยดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา ได้กำหนดความมุ่งหมายหรือปรัชญาของการศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยไว้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาผู้ใหญ่ ควรแบ่งเป็น 3 ชั้นตอนคือ

1. ชั้นให้มือเครื่องมือ คือให้นิสัยเป็นคนคิดเป็น อ่านเป็น คิดเลขเป็น
2. ชั้นให้ขอมูล เพื่อให้คนคิดเป็น ได้คิดเป็นอยู่เสมอและมีประสิทธิภาพ
3. ชั้นช่วยเหลือให้คนคิดเป็นบรรลุผลในกรณีที่ยุ่่นั้นจะต้องมีทักษะบาง

ประการเพิ่มขึ้น จุดสำคัญที่สุดของชั้นนี้คือ ผู้จัดโครงการการศึกษาจะต้องยอมรับนับถือผู้เรียนและจัดการศึกษาตามความต้องการของผู้เรียน ต้องยอมรับว่าผู้เรียนคิดเป็น

ทองอยู่ แก้วไทรสะ (2523 : คำนำ) ได้ให้ทัศนะว่า การศึกษานอกโรงเรียน มิได้หมายเฉพาะการสอนให้คนอ่านออกเขียนได้ และคิดเลขเป็น แต่การศึกษานอกโรงเรียนควรจะเน้นในเรื่องการส่งเสริมให้ประชาชนเป็นพลเมืองดี รู้จักคิดแก้ปัญหาชีวิตประจำวันของตน และสังคมรู้จักฝึกฝนทักษะในการประกอบอาชีพเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อสนองแนวคิดที่ว่าการศึกษาคือการทำงาน และการทำงานคือการศึกษา อันเป็นพื้นฐานของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเป็นปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน

จอห์น แอด อีเลส (อ้างถึงใน อุนตา นพคุณ 2527 : 12) ได้กล่าวถึงหน้าที่เฉพาะของปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียน ว่าปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียนโรงเรียน ไม่ได้มีหน้าที่จะช่วยให้การศึกษานอกโรงเรียนโรงเรียนมีความรู้ในเรื่องว่าจะสอนอะไร (What to Teach) จะสอนอย่างไร (How to Teach) หรือจัดโครงการอย่างไร (How to Organize Program) แต่ปรัชญาการศึกษา

นอกระบบโรงเรียนจะเป็นเรื่องของการตอบคำถามว่า ทำไม (why) และเรื่องการวิเคราะห์ตัวแปรต่าง ๆ ในกระบวนการศึกษา โดยวิธีการหาเหตุผล และหลักการ

อุณา นพคุณ (2525 : 163-164) ได้แสดงความคิดเห็นว่า ปรัชญาของกรมการศึกษานอกโรงเรียน คือปรัชญาสอนคนให้คิดเป็น ปรัชญาของการศึกษาจึงควรเน้นให้คนคิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น แต่ทั้งนี้ขอเน้นว่าในทางที่ถูกคุณธรรมไม่ใช่ทำความเดือดร้อนให้แก่อื่น

สุนทร โคตรบรรเทา (2525 : 164) ได้ให้ทัศนะทั้งปรัชญา หรือหลักการพื้นฐานของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หลักการพื้นฐานของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่กำหนดไว้คือ การจัดการศึกษาให้ได้ตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน โดยการทดลองหารูปแบบ หรือทำการดัดแปลงการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามความต้องการและความสามารถของผู้เรียนในหลายรูปแบบ ซึ่งรวมทั้งการจัดหลักสูตร ตลอดจนระยะเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนด้วย

รัตนา พุ่มไพศาล (2524 : 5) ได้กล่าวว่าปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นมีเป็นของตัวเอง กล่าวคือปรัชญาประยุกต์ที่นำเอาปรัชญาบริสุทธิ มาตีความเป็นผลสรุปของวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยในทัศนะของผู้เขียนนั้น เห็นว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนควรเป็นไปเพื่อความหลุดพ้น ความหลุดพ้นนี้ไม่จำเป็นต้องมุ่งแต่ในทางสุนิพพานเท่านั้น เพราะคนส่วนใหญ่ยังมีอุปสรรคขวากหนามต่าง ๆ ที่ยังไม่ถึงแต่ควรนำมาประยุกต์ให้เป็นความหลุดพ้นในขั้นต่ำก่อน แล้วให้สูงขึ้นไปตามลำดับจนถึงขั้นสูงสุดไม่มีการขีดขึ้น ผู้ใดมีความสามารถ มีสติปัญญา มีบารมี จะหลุดพ้นได้เพียงใดก็ย่อมจะเป็นลัทธิเสรีภาพอันชอบธรรมของตน

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2524 : 32) ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นแม้ปรัชญาจะมีบทบาทอยู่บ้าง แต่ยังไม่มีการกำหนดแนวทางที่สัมพันธ์กับการศึกษาชัดเจน ส่วนมากจะไปสัมพันธ์กับปรัชญาสังคมและปรัชญาการเมืองเสียมากกว่า

สนานจิตร สุคนธ์ทรัพย์ (2523 : 173) ได้แสดงความเห็นว่าปรัชญา
การศึกษานอกระบบโรงเรียน ควรเป็นการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนนำความรู้ที่เรียนไป
ใช้ในชีวิตประจำวันจริง ๆ

จันทร์ ชุมเมืองปัก (2520 : 1-5) ได้กล่าวถึงปรัชญาการศึกษานอก
ระบบโรงเรียนว่าเป็นวิชาที่กว้างครอบคลุมจักรวาล ผู้เขียนได้เสนอแนวความคิดของผู้
เข้าร่วมสัมมนา นักการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยพิจารณาถึงปรัชญาการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน ในลักษณะดังนี้

1. ชีวิต

- พื้นฐานของคนแตกต่างกัน
- ความต้องการของคนไม่เหมือนกัน
- ทุกคนต้องการความสุข

2. ความสุข

- ความสุขของมนุษย์นั้นเป็นเรื่องต่างจิตต่างใจที่จะกำหนดตาม

สภาวะของตน

3. สิ่งแวดล้อม

-การจะมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขได้ จะต้องปรับตัวเองและสิ่งแวดล้อม
ให้ผสมกลมกลืนกัน จนเกิดความพอดีต่อเอกภาพ

- การปรับตัวนี้ แม้บางครั้งจะไม่ผสมกลมกลืนกัน แต่ก็มีสุขได้ถ้า

คิดว่าได้ทำดีที่สุดแล้ว

4. สังคม

- สังคมเปลี่ยนเร็วมาก ก่อให้เกิดปัญหา
- คนจะต้องเรียนรู้ในการแก้ปัญหา
- การศึกษาจะต้องให้เกี่ยวกับปัญหา
- การสอนแบบบอกคงไม่ทันกาลและการณ์

5. กระบวนการคิด

องค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการคิด (Thinking Process)

นั้น มี 3 ประการคือ

5.1 ความรุดานวิชาการ

5.2 ความรุดานสังคมและสิ่งแวดลอม

5.3 ความรูก่เกี่ยวกับตนเอง

จากการศึกษาแนวความคิดของนักการศึกษา และนักศึกษานอกระบบโรงเรียนพอที่จะสรุปแนวความคิดได้ว่า ปรชญาการศึกษาอกระบบโรงเรียนนั้นมีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีศักยภาพในตนเอง โดยอาศัยขบวนการของการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น อันจะส่งผลให้บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามเอกัภาพ

แม้ว่าจะมีผู้ให้ความหมายของปรชญาการศึกษาอกระบบโรงเรียนตามทัศนะต่าง ๆ ก็ตาม แต่โดยหลักใหญ่แล้ว ปรชญาการศึกษาอกระบบโรงเรียนถือได้ว่าการพัฒนาคนให้มีความสามารถที่จะพัฒนาและนำตนเองโดยใช้ขบวนการคิดและการกระทำเป็นหลักปฏิบัติในการช่วยตนเอง และสังคมให้ยุดรอดและเจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นสิ่งสำคัญ ในการพิจารณาปรชญาการศึกษาอกระบบโรงเรียนนั้นผู้บริหาร นักศึกษาอกระบบโรงเรียนตลอดจนบุคลากรที่จะทำงานคานการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะต้องคำนึงถึงอิทธิพลและตัวแปรต่าง ๆ ของสังคมที่ส่งผลต่อวงการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วย

สถาบันอุดมศึกษานั้นเป็นสถาบันการศึกษาที่ตระหนักและให้ความสำคัญต่องานคานการศึกษานอกระบบโรงเรียนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าหน่วยงานทางคานการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งของรัฐบาลและเอกชนอื่น ๆ กอรปกับเป็นสถาบันทางการศึกษาที่ประกอบไปด้วยบุคคลที่มีคุณวุฒิทางการศึกษาเป็นจำนวนมาก ที่สามารถมีส่วนช่วยส่งเสริมงานคานการศึกษานอกระบบโรงเรียนได้เป็นอย่างดี

บทบาทและหน้าที่ของนักศึกษานอกระบบโรงเรียน

โมหัมมัด อับดุลกาเดร์ (2520 : 6-16) ได้กล่าวถึงบทบาทและคุณสมบัติของนักศึกษานอกระบบโรงเรียนว่าควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และการพัฒนา การศึกษาผู้ใหญ่ เข้าใจลักษณะ ขอบเขต และกิจกรรมขององค์การสถาบันและหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

2. มีทัศนคติ มีความจริงใจ เคารพและเชื่อมั่นในเกียรติ ในคุณค่าและใน ความสามารถของมนุษย์ทุกคน

3. เข้าใจถึงสภาพการณ์ซึ่งผู้ใหญ่สามารถเรียนรู้ได้ดี การพัฒนาตนเอง ให้มีทักษะในการเพิ่มแรงจูงใจ การให้คำแนะนำ การให้รางวัล และการสร้าง แรงผลักดันที่จำเป็น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เข้าใจและมีทักษะเกี่ยวกับการใช้วิธีการ กระบวนการและเทคนิค ต่าง ๆ ในการสอน

5. เข้าใจเกี่ยวกับการจัดทำโครงการและการเป็นผู้นำในระบอบ ประชาธิปไตย

6. มีความรู้และมีความรู้สึกรู้สีก่อนหน้าที่จะปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ทั่วไป ของการศึกษาผู้ใหญ่ และยอมรับว่าการศึกษานอกระบบมีความสำคัญต่อความ เจริญผดุงและความรับผิดชอบของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

7. มีความรู้ ทักษะ และความชำนาญในวิธีการและเทคนิคของการติดต่อ กับบุคคลในสภาพที่เป็นกลุ่ม

8. มีความรู้ ความสามารถและทักษะที่จำเป็นสำหรับ "การคิดเป็น" ทั้งนี้เพื่อให้ทันกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนปฏิบัติตามในฐานะพลเมืองดี และปฏิบัติ หน้าที่ในฐานะนักวิชาชีพที่รับผิดชอบต่อสังคม

9. มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิบัติตามกระบวนการและ หลักการประเมินผล

10. มีทัศนคติของนักวิชาชีพ มีความสำนึกอย่างลึกซึ้งต่อจรรยาบรรณของ นักการศึกษาระดับอาชีพ และมีความผูกพันอันแน่วแน่ต่อการปฏิบัติงานการศึกษาผู้ใหญ่

11. มีความสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพกับหน่วยงาน ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

12. มีทักษะและความสามารถในการติดต่ออย่างมีประสิทธิภาพทั้งในการ พูดและการเขียน

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2524 : 130) ได้เน้นถึงการฝึกอบรมบุคลากรการศึกษา
นอกระบบโรงเรียน โดยกล่าวถึงวิชาการต่าง ๆ ซึ่งบุคลากรศึกษานอกระบบ
โรงเรียนควรศึกษาอันประกอบด้วย

1. การศึกษาถึงเป้าหมาย โครงสร้าง และประวัติของการศึกษาผู้ใหญ่
การวิเคราะห์ถึงวัตถุประสงค์ การศึกษาถึงพัฒนาการของการศึกษาผู้ใหญ่ รูปแบบ
ของการจัดการศึกษาผู้ใหญ่ วิธีการในการแก้ปัญหาในการจัดการทุกระดับ
2. เทคนิควิธีการสอนผู้ใหญ่ ผสมผสานกับการฝึกภาคปฏิบัติ ควรจะได้ฝึก
ผ่านทางวิทยุ โทรทัศน์ การเรียนทางไปรษณีย์ การใช้บทเรียนโปรแกรม
3. จิตวิทยาการศึกษา โดยเน้นถึงจิตวิทยาการเรียนรู้ของผู้ใหญ่
4. การศึกษาผู้ใหญ่เปรียบเทียบ โดยการศึกษาถึงพัฒนาการและโครงสร้าง
โดยพิจารณาจากประเทศต่าง ๆ ที่จะช่วยทำให้เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ และเป็นการ
เร้าให้เกิดจินตนาการที่ดียิ่งขึ้น
5. ศึกษาถึงสภาพแวดล้อมของนักศึกษานอกระบบโรงเรียนทางด้าน
สังคม โดยเน้นเกี่ยวกับโครงสร้างทางสังคม ปัญหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม
การปกครอง ซึ่งการศึกษาอาจจะช่วยแก้ไขปัญหานั้นได้
6. ถ้าเป็นไปได้ควรให้โอกาสนักศึกษาได้ศึกษาลึกลงไปในงานที่เขาจะ
ต้องปฏิบัติหรือตามความสนใจ เช่น ด้านการเกษตร อนามัย แรงงาน อุตสาหกรรม
การพัฒนาชุมชน เยาวชน การสอนให้รู้หนังสือ

การฝึกภาคปฏิบัติและการฝึกงานจะต้องเป็นส่วนสำคัญในรายวิชาที่เรียนด้วย
ระยะเวลาในหลักสูตรไม่ควรน้อยกว่า 1 ปีการศึกษา สำหรับนักศึกษาที่เรียนเต็มเวลา
สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ ยังได้กล่าวอีกว่า นักศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นควรจะได้มี
ประสบการณ์ในการทำงานมาบ้างแล้ว ซึ่งจะสามารถทำให้พวกเขาได้รับประโยชน์
อย่างมากจากรายวิชาที่เรียน พวกเขาควรจะได้ทำงานภายใต้การแนะนำจากอาจารย์
และให้ประสบการณ์เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ในรายวิชา และเพื่อที่จะได้รับการอำนวยความสะดวก
ความสะดวกจากวิชาชีพของเขาเองด้วย

ตอนที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียนกับการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

นับตั้งแต่งานด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในด้านการศึกษาส่งเสริมความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชน ขจัดการไม่รู้นิ่งสือ ส่งเสริมการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจเมื่อความมั่นคงให้แก่ชาติ ตลอดจนพัฒนาการประกอบอาชีพของประชาชนโดยทั่วไป ได้ทวีความสำคัญและขยายวงกว้างขึ้น การพัฒนางานด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนจำเป็นต้องอาศัยบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ และรักในวิชาชีพ เพื่อปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพนั้นยังขาดบุคลากรอยู่มาก สถาบันอุดมศึกษาได้ตระหนักและเล็งเห็นความสำคัญจึงได้เปิดหลักสูตรการศึกษาในระบบโรงเรียนหลายแห่ง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้เป็นผู้ปฏิบัติการ หรือผู้บริหารที่ดีในอนาคตหลังสำเร็จการศึกษา ประกอบกับจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่สังคมไทยมุ่งหวังก็มุ่งส่งเสริมและต้องการให้ผู้สำเร็จการศึกษามีความสามารถในการวินิจฉัยการแก้ปัญหาต่าง ๆ ดำเนินการปรับปรุงและแก้ไข โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาชีพของตนได้อย่างมีเหตุผล และสามารถเป็นผู้นำในสังคมต่อไป ซึ่งความมุ่งหมายเหล่านี้จะสัมฤทธิ์ผลได้ ต้องอาศัยกระบวนการเรียนการสอนซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่พึงประสงค์ในสาขาวิชาชีพ ส่วนการพิจารณาว่าบุคลากรการศึกษาในระบบโรงเรียนที่คือนั้นเป็นอย่างไรนั้น จะขึ้นอยู่กับการสอนของอาจารย์ผู้สอนที่จะยึดถือปรัชญาการศึกษาใดและนำมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอน นอกจากปรัชญาการศึกษาแล้วสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่งที่จะละเลยเสียไม่ได้คือ ปรัชญาของศาสตร์สาขาการศึกษาในระบบโรงเรียน เพราะนิสิตนักศึกษาสาขานี้จะต้องออกไปปฏิบัติงานด้านการศึกษาในระบบโรงเรียน การนำปรัชญาการศึกษามาใช้ในการเรียนการสอนประการเดียว เป็นสิ่งที่ไม่เพียงพอ นิสิตนักศึกษาไม่ได้อยู่กับระบบการเรียนการสอนตลอดเวลา พวกเขาเหล่านั้นจะต้องออกไปทำงานสู่ชีวิตจริงโดยคลุกคลีกับการศึกษาในระบบโรงเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ปรัชญาการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นสัจจะของชีวิตได้ถูกถ่ายทอดตีความหมายโดยความคิดเห็นของนักวิชาการ นักการศึกษาในระบบโรงเรียน ผู้บริหาร ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีความเห็นคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่จุดมุ่งหมายหลัก

ของปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนคือ การมุ่งพัฒนาคน ให้รู้จักพัฒนาศักยภาพ
 ของตนเอง โดยอาศัยความคิด และการกระทำของตนเองให้มากที่สุด การที่นิสิต
 นักศึกษามีความรู้อย่างไร ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียน จะ
 ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจถึงหัวใจของการศึกษาจากระบบโรงเรียนว่าคืออะไร
 เป้าหมายหลักคืออะไร ดังนั้นก่อนที่บัณฑิตทางการศึกษาจากระบบโรงเรียนจะ
 ออกไปทำงานรับใช้ประเทศชาตินั้น บัณฑิตควรที่จะได้รับการเตรียมตัวในลักษณะ
 ที่เป็นบุคคลที่มีความใฝ่รู้อยู่เสมอ มีความช่างสังเกต รู้จักปรับปรุงตนเองให้เข้ากับ
 สังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนได้มีส่วนใน
 การกำหนดทิศทางให้นักศึกษาได้ทราบ และตระหนักว่างานด้านการศึกษาออก
 ระบบโรงเรียนนั้น เป็นงานที่ต้องกระทำร่วมกับบุคคลอื่น ซึ่งมีความแตกต่างกันทั้ง
 ในด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคม การปรับตัว และการปฏิบัติงานในหน้าที่ให้เหมาะสม
 และถูกต้องจะเป็นหนทางให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตบรรลุลดในที่สุด ด้วยเหตุนี้ปรัชญา
 การศึกษาจากระบบโรงเรียนจะมีความสัมพันธ์กับนิสิตนักศึกษาและอาจารย์ผู้สอน
 สาขาการศึกษาจากระบบโรงเรียน จะต้องอาศัยความร่วมมือและช่วยเหลือกัน
 โดยผ่านกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนได้เข้าใจงานด้านการศึกษา
 จากระบบโรงเรียนนั้นมีลักษณะเช่นไร และจะปฏิบัติตนอย่างไรให้เหมาะสมกับ
 การที่จะทำงานด้านการศึกษาจากระบบโรงเรียนในอนาคต

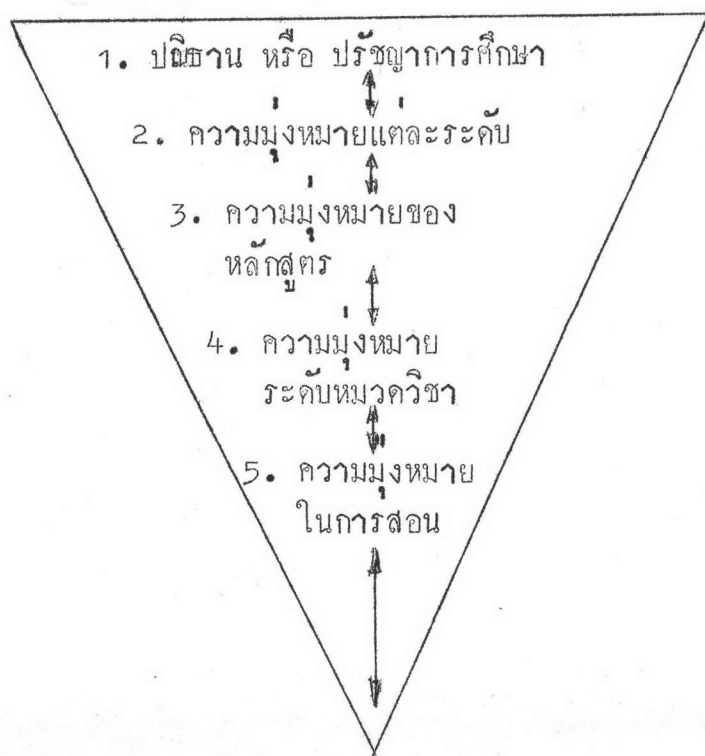
โดยสรุปแล้วการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดปรัชญาการศึกษาเป็น
 แม่บทและปรัชญาการศึกษาจากระบบโรงเรียนเป็นแนวปฏิบัตินั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่
 นิสิตนักศึกษา เพราะปรัชญาการศึกษาจะมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน เพราะนักการ
 ศึกษาจากระบบโรงเรียนที่เป็นผู้ชำนาญการ นอกจากจะต้องเป็นบุคคลที่รู้อาชีพนั้น
 สมควรที่จะปฏิบัติงานอย่างไรให้มีประสิทธิภาพแล้ว นักการศึกษาจากระบบโรงเรียน
 มีหลักการและเหตุผลอะไรจึงได้กระทำไปเช่นนั้น ส่วนปรัชญาการศึกษาจากระบบ
 โรงเรียนนั้นไม่ควรมีหน้าที่ช่วยให้นักการศึกษาจากระบบโรงเรียนในอนาคตมีความรู้
 ในเรื่องว่าจะสอนอะไร จะสอนอย่างไร หรือจัดโครงการอย่างไร แต่ปรัชญาการ
 ศึกษาจากระบบโรงเรียนจะเป็นเรื่องของการตอบคำถามว่า ทำไม และเรื่องการ
 วิเคราะห์ที่ตัวแปรต่าง ๆ ในกระบวนการศึกษาโดยวิธีการหาเหตุผลและหลักการ
 (อนุตทา นพคุณ 2527 : 12)

ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

การจัดการศึกษาในแต่ละประเทศย่อมมีหลายระดับ การศึกษาแต่ละระดับนี้จะสามารถนำผู้เรียนไปในทิศทางเดียวกันได้ จำต้องมีปรัชญาเป็นเครื่องช่วยกำหนดความมุ่งหมายตลอดจนการจัดหลักสูตรและการสอน แม้ว่าปรัชญาจะเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก แต่ปรัชญาก็มีส่วนสำคัญต่อการตั้งวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ตลอดจนโครงสร้างของหลักสูตรและการสอนดังที่ สุมิตร คุณานุกร (2518 : 37) ได้กล่าวถึงความสำคัญของปรัชญาว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นแม่บทและเป็นตัวจักรสำคัญในความมุ่งหมายของการศึกษา ซึ่งความมุ่งหมายของการศึกษาเปรียบเสมือนหางเสือของเรือ ถ้าเรือแล่นไปโดยปราศจากหางเสือแล้ว การแล่นเรือไปข้างหน้าโดยไม่มีจุดมุ่งหมาย สักแต่ว่าแล่นให้เคลื่อนที่ไปเท่านั้นย่อมไม่เกิดประโยชน์อะไร

ด้วยเหตุนี้การถ่ายทอดและเชื่อมโยงค่านิยมหรือปรัชญาการศึกษาลงไปสู่การเรียนการสอน โดยผ่านวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น จะต้องผ่านขั้นตอนของการตีความหมาย โดยปรัชญาการศึกษานั้นแสดงถึงค่านิยมทางการศึกษาในรูปแบบนามธรรม นามธรรมนี้จะกลายเป็นการกระทำได้โดยที่ผู้นำมาใช้จะต้องตีความหมายเสียก่อนว่า นามธรรมนั้นจะกลายเป็นรูปธรรมหรือการกระทำอย่างไร เมื่อตีความหมายออกมาแล้วจึงจัดประสบการณ์การเรียนการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือความเชื่อพื้นฐานทางค่านิยมปรัชญา

สุมิตร คุณานุกร (2518 : 44) ได้แสดงแผนภูมิเกี่ยวกับระดับความมุ่งหมายทางการศึกษาเพื่อแสดงถึงความเชื่อมโยงของปรัชญาอันนำไปสู่การเรียนการสอนดังนี้

ลักษณะหลักสูตรหมายความว่าหนทางจากปณิธานหรือปรัชญาไปสู่จุดมุ่งหมายในการสอนนั้นเป็นหนทางที่ดำเนินไปได้ทั้งขึ้นและลง หมายความว่า การศึกษาในระบบนี้มีปรัชญาเป็นแม่บทในการจัดการศึกษาและปรัชญาหรือปณิธานนั้นกลายเป็นการกระทำจริงในระดับสอน ถ้าพิจารณาจากสภาพการเรียนการสอนขึ้นมาข้างบนก็เห็นว่าปฏิบัติในระดับสอนได้รับแนวจากอุดมคติเบื้องต้น ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญากับวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและความสัมพันธ์ไปถึงระดับความมุ่งหมายในการสอน จึงมีความสัมพันธ์กันไม่สามารถจะแยกระดับใดระดับหนึ่งออกไปได้

วัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การจัดการเรียนการสอนของการศึกษาแต่ละระดับนั้นจะสอดคล้องและเสริมกับความมุ่งหมายทางการศึกษาในระดับชาติ ซึ่งในปัจจุบันรัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการที่หน่วยงานรัฐบาลและเอกชนได้ช่วยเหลืองานด้านการศึกษาของนอกระบบโรงเรียนในลักษณะต่างๆ แมแต่สถาบันการศึกษาก็ได้เปิดหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้น โดย

มุ่งผลิตบุคลากรการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยจะพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของ
หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนดังนี้

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของ
หลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ 2 ระดับ (เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรศึกษา
บัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่) คือ

1. หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่
วัตถุประสงค์

1. เพื่อผลิตครู อาจารย์ และนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีความรู้ความ
สามารถในการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม และการดำเนินงานด้านการศึกษา
ผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน

สำหรับในระดับปริญญาตรี มุ่งผลิตบุคลากรให้เป็นผู้ปฏิบัติการในงาน
การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้มีความเข้าใจในลักษณะงาน
สามารถสนับสนุนและประสานงานโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและเก็บข้อมูลเพื่อ
ประโยชน์ทางการวิจัยได้

2. เพื่อขยายขอบเขต และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานด้านการศึกษา
ผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ซึ่งเป็นการขยายโอกาสของการศึกษาไปสู่
ประชาชนและสังคม อันหมายถึงกระบวนการพัฒนาประเทศโดยตรง

2. หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งมี
วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อผลิตบุคลากรระดับผู้นำทางวิชาการและบริหารทางด้านการศึกษาผู้ใหญ่
และการศึกษานอกระบบโรงเรียน ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดและดำเนินการ
ศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจในงานการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนในและต่างประเทศ

2. ให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงจากการเรียนและฝึกปฏิบัติในชุมชน
3. ให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถในการริเริ่ม จัดวางโครงการงาน
4. ให้มีความสามารถในการผู้บริหารโครงการและนิเทศงานการศึกษานอกระบบโรงเรียน
5. ให้มีความสามารถในการวิเคราะห์วิจัย ทดลองและประเมินผล การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ
6. ให้มีทัศนคติที่ดีตามแนวคิด และปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน สนใจใฝ่หาความรู้เพื่อพัฒนาตนเองและสังคมอยู่เสมอ รักที่คิดค้นหาวิธีการใหม่ ๆ ในการให้บริการทางการศึกษาและมวลชน

มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้คือ หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบและการศึกษาต่อเนื่อง (เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบและการศึกษาต่อเนื่อง) มีรายละเอียดดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเตรียมนักศึกษาระดับปริญญาโทให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักของการศึกษานอกระบบและการศึกษาต่อเนื่อง ซึ่งกำลังเป็นเรื่องสำคัญในปัจจุบัน ในการจัดการส่งเสริมการศึกษาของประชาชนในท้องถิ่น
2. เพื่อให้ศึกษามีความสามารถในการทำงานทั้งระดับผู้บริหาร ปฏิบัติ และผู้ประสานงานที่ทำหน้าที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาต่อเนื่อง และการศึกษานอกระบบโรงเรียนอื่น ๆ
3. เพื่อผลิตบุคลากรในสาขาวิชาการศึกษานอกระบบและการศึกษาต่อเนื่อง ตลอดจนการศึกษานอกระบบโรงเรียนอื่น ๆ
4. เพื่อผลิตผลงานวิจัยและตำรา ทั้งเผยแพร่การบริการทางวิชาการ ในสาขาการศึกษานอกระบบและการศึกษาต่อเนื่อง
5. เพื่อสนับสนุนนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ในการยกระดับความรู้ อาชีพ และความเป็นอยู่ของประชาชน อันจะทำให้ประชาชน มีคุณภาพและสมรรถภาพสูงขึ้น

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนว่า หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่ (คู่มือนักศึกษาระ
ศึกษาผู้ใหญ่) มีวัตถุประสงค์

1. เพื่อฝึกหัดอบรมบุคคลากรที่จะเข้าร่วมปรับปรุง ส่งเสริมการศึกษา
นอกระบบโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษามีโอกาสแสวงหาความรู้ ประสบการณ์และ
การเสริมสร้างทัศนคติที่ดีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนชนบท เพื่อหาทาง
ช่วยพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจให้เจริญในทิศทางที่ดี สอดคล้องกับนโยบายการ
พัฒนาประเทศ
3. เพื่อเพิ่มพูนสมรรถภาพในการใช้แหล่งวิชาทั้งภายในและนอกมหาวิทยาลัย
ให้เกิดประโยชน์โดยตรงแก่วิทยากรและเจ้าหน้าที่ของศูนย์พัฒนาการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำหนดหลักสูตรการศึกษานอกนอกระบบ
โรงเรียนว่าหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาผู้ใหญ่ และการ
ศึกษานอกระบบโรงเรียน (เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการศึกษาผู้ใหญ่) โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐในด้านการจัดการศึกษาผู้ใหญ่
และการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. เพื่อสนองความต้องการด้านกำลังคน ในระดับบริหารและผู้ที่จะเป็น
หลักทางวิชาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ
โรงเรียน
3. เพื่อเปิดโอกาสใหญ่ที่มีความรู้แขนงต่าง ๆ ในระดับปริญญาตรีหรือ
มีประสบการณ์ในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ และการศึกษานอกระบบ
โรงเรียนอยู่แล้ว ได้เข้าศึกษาต่อเพื่อหาความรู้และประสบการณ์ที่เป็นประโยชน์
ต่อการยกระดับ ประสิทธิภาพในการทำงานของตน และของหน่วยงานที่ตนรับผิดชอบ

4. เพื่อทำการศึกษา ทดลอง ค้นคว้า และวิจัยงานการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยจะเน้นหนักทางด้านการพัฒนาแบบผสมผสาน ซึ่งจะช่วยยกระดับการครองชีพของเกษตรกรและประชาชนในชนบท

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กำหนดหลักสูตรการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ 2 ระดับ (เอกสารเกี่ยวกับแผนรายงานการปรับปรุง หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต 4 ปี สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน)

1. เพื่อเตรียมบุคลากรทางการศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. เพื่อผลิตนักการศึกษาที่มีความเข้าใจในเรื่องของการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และสามารถผสมผสานการศึกษาทั้งสองระบบในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน (เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียน)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสนองความต้องการพลังคนในส่วนของรัฐและเอกชนเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยเน้นความสำคัญเพื่อส่งเสริมให้มหาบัณฑิตมีความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ มีทักษะ และคุณธรรมเกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อสามารถปฏิบัติงานทั่วไปในอาชีพของตนได้อย่างดี โดยเฉพาะในประเทศไทย
2. เพื่อส่งเสริมให้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อนำไปใช้กับสภาพสังคม หรือเพิ่มพูนความเป็น "ศาสตร์" ของวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตอนที่ 6 การเรียนการสอน

การสอนและการเรียนเป็นของคู่กันในสถานศึกษาทุกแห่ง สโท เจริญสุข (2515 : 291-293) ได้เสนอลักษณะของการเรียนและการสอนดังนี้

ลักษณะของการเรียน

1. การเรียนเป็นกระบวนการของประสบการณ์ ซึ่งมีการกระทำจริง ๆ
 2. กระบวนการเรียนจะดำเนินไปพร้อม ๆ กับความเจริญงอกงาม
- ติดต่อกันของผู้เรียนแต่ละคน
3. ประสบการณ์เรียนที่มีคุณค่าสูงยิ่งนั้น ต้องเป็นกระบวนการของชีวิตของผู้เรียนเอง
 4. กระบวนการเรียนและผลการเรียนขึ้นอยู่กับพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และวุฒิภาวะของผู้เรียน
 5. การทำซ้ำ การฝึกฝน เป็นเรื่องจำเป็นของการเรียน
 6. กระบวนการเรียนที่ดีต้องให้ผู้เรียนทราบความเจริญของตัวเองเสมอ
 7. กระบวนการเรียนดำเนินไต่ผลดี โดยแบบการสอนซึ่งแนะและเร้าใจ ยั่วยุ ไม่ใช้การบังคับขู่เข็ญ

ลักษณะของการสอน

1. ครูต้องช่วยให้ผู้เรียนให้เกิดความมุ่งหมายที่ดีในการเรียน
2. ครูชี้ให้ผู้เรียนเห็นความมุ่งหมายหลาย ๆ ชนิด แล้วเลือกเอาสิ่งที่เป็นประโยชน์เท่านั้น
3. ช่วยผู้เรียนเตรียมวางแผนงานไปสู่จุดหมาย
4. แนะนำให้ผู้เรียนมีประสบการณ์อย่างเพียงพอ เพื่อให้การเรียนเกิดผล
5. ครูต้องแนะนำให้ผู้เรียนไปสู่กิจกรรมการเรียนต่าง ๆ ชนิดกัน
6. ครูต้องช่วยผู้เรียนเลือกประสบการณ์ให้เหมาะสมกับความสามารถ ความต้องการ ความสนใจ และวุฒิภาวะของผู้เรียน
7. ครูต้องช่วยผู้เรียนในการที่จะให้ผู้เรียนเข้าใจวัตถุประสงค์ และความเจริญงอกงามของตัวเอง

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 59) ได้ให้ความหมายโดยแยกอธิบาย และให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการเรียนการสอนว่า

การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในเฉพาะตัวบุคคล

การสอน คือ การพยายามที่จะสร้างสถานการณ์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

การเรียนการสอน คือ การแนะนำเรียนที่ผู้เรียนเป็นผู้เรียนรู้จักหาวิธีเรียนให้ตนเองที่จะทำให้เกิดความรู้ ความชำนาญได้มากที่สุดโดยประหยัดเวลาแรงงาน และทรัพยากรเพื่อให้ได้ผลดีที่สุดที่อาจจะทำได้

วินิจ เกตุขำ และคณะ (2522 : 112-115) แสดงทัศนะเกี่ยวกับความหมายของการเรียนและการสอนว่า

การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือปฏิกิริยาตอบสนองอันเป็นผลเนื่องมาจากการที่บุคคลได้รับประสบการณ์

การสอน หมายถึง การจัดสถานการณ์ สภาพการณ์ หรือกิจกรรม เพื่อช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เกิดประสบการณ์ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น คล้อปพาย และเคฟ (Cropley and Dave 1978 : 107) สอนว่า การเรียนการสอนนั้นเป็นเรื่องที่เน้นเกี่ยวกับการเรียนรู้ซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

โดยสรุปแล้วในทัศนะของผู้เขียน การเรียนการสอนคือ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในการร่วมมือตกลงระหว่างบุคคลทั้ง 2 ฝ่าย ในอันที่จะให้และแสวงหาวิชาความรู้เนื้อหา โดยอาศัยการแนะนำ แนะนำ เพื่อจุดประสงค์ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักพัฒนาความคิด รู้จักแก้ไข ใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ

องค์ประกอบของการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้กระบวนการเรียนการสอนบรรลุตามจุดหมายที่ตั้งไว้ องค์ประกอบของการเรียนการสอนประกอบด้วย 6 องค์ประกอบด้วยกันคือ

1. หลักสูตร
2. อาจารย์ผู้สอน
3. ผู้เรียน

4. กิจกรรมการเรียนการสอน
5. ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน
6. การประเมินผล

หลักสูตร

หลักสูตรและองค์ประกอบของหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตรมีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากมายหลายอย่างแล้วแต่จะมองส่วนไหนค่านิโคของหลักสูตร คำจำกัดความเหล่านั้นล้วนแต่ถูกทอดทิ้งความหมายของหลักสูตรทั้งสิ้น

สมิทร คุณานุกร (2520 : 12) ให้ข้อคิดเกี่ยวกับหลักสูตรว่าหมายถึงโครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะ สอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

กัญญา สาทร (2514 : 279) ให้ความเห็นเห็นว่า "หลักสูตร คือโครงการการศึกษาที่กำหนดให้นักเรียนเรียนรู้ และพัฒนาตนเองตามแผนการศึกษา หรือโครงการการศึกษาที่โรงเรียนปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุผลตามแผนการศึกษานั้นเอง

ยุพา อุดมศักดิ์ (2515 : 23) ได้ให้ทัศนะว่า หลักสูตรคือ แผนของการเรียนและการสอนซึ่งประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของการศึกษา หรือผลอันปลายของการเรียนรู้ ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งกำหนดไว้ในรูปพฤติกรรมที่วัดได้
2. วิธีการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายดังกล่าว ซึ่งหมายถึงการพิจารณา คัดเลือก จัดรวบรวม และเรียบเรียงเนื้อหาวิชาและประสบการณ์ เพื่อให้เกิดผล การเรียนดังจุดมุ่งหมาย โดยประหยัดเวลา กำลังงาน กำลังเงิน และทรัพยากรอื่น ๆ
3. การประเมินผล ซึ่งหมายถึงการกำหนดเกณฑ์ วิธีการจัด และประเมินค่า

สุจิตรา เพียรชอบ (2524 : 1) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึงประมวล
ประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดขึ้นทั้งในและนอกชั้นเรียน เพื่อ
ให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและช่วยให้เกิดการพัฒนาทุกด้าน

กูด (Good 1945 : 113) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้

3 ความหมายด้วยกันคือ

1. ประมวลรายวิชาหรือลำดับของวิชาที่จัดไว้ให้ผู้เรียนได้ศึกษาเพื่อรับ
ประกาศนียบัตรในสาขาวิชาที่ศึกษา

2. โครงการเขียนรายวิชาต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนกำหนดให้ผู้เรียน
ได้เรียนเพื่อรับประกาศนียบัตรหรือเข้าศึกษาต่อในสาขาวิชาชีพ

3. มวลประสบการณ์ที่โรงเรียนกำหนดขึ้น เพื่อสร้างและพัฒนาผู้เรียน
ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี

ทาบ (Taba 1962 : 11) กล่าวว่า หลักสูตรคือ แบบของการเรียน
ประกอบด้วยการเรียนและการพัฒนาบุคคล

จากความหมายของหลักสูตรดังกล่าวมาแล้ว พอจะสรุปได้ว่าหลักสูตร
เป็นองค์ประกอบของการศึกษาที่ทำหน้าที่กำหนดคุณลักษณะของเป้าหมาย โดยเป็นตัว
กำหนดคุณลักษณะต่าง ๆ ที่จำเป็นที่จะช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงตามต้องการของปรัชญา
การศึกษา กล่าวคือ เมื่อปรัชญาการศึกษากำหนดความมุ่งหวังที่จะให้ผู้เรียนเป็น
บุคคลเช่นไรแล้ว หลักสูตรจะกำหนดเป็นรายละเอียดต่อไปว่า การให้ผู้เรียนจะเป็น
ไปตามความมุ่งหวังนั้นได้ ผู้เรียนจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะเช่นไร ต้องมีความ
สามารถ และต้องรอบรู้ในสิ่งใดบ้าง ดังนั้นส่วนประกอบหลักที่เป็นพื้นฐานสำคัญ
ของหลักสูตรจึงมี 2 ส่วนคือ

1. จุดมุ่งหมาย (Objective) เป็นส่วนที่กำหนดคุณลักษณะหรือ
พฤติกรรมที่พึงปรารถนาจะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน หรือเป็นการกำหนดพฤติกรรมการเรียนรู้
ที่ต้องปลูกฝังให้ผู้เรียน เช่น ความคิดความเข้าใจ ความมีเหตุผล วิจารณ์
ทัศนคติที่ดี เป็นต้น

2. เนื้อหา (content) เป็นส่วนที่กำหนดสาระหรือรายละเอียดของประสบการณ์การเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อใช้เป็นสิ่งเร้าหรือเครื่องมือชักนำให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ และใช้ประโยชน์ในชีวิตภายภาคหน้าต่อไป

หลักสูตรที่กำหนดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวปฏิบัติยอมต้องสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษาที่ยึดถือเสมอ และจะต้องช่วยเอื้ออำนวยให้ผู้เรียนถึงหลักชัยที่ต้องการได้อย่างเหมาะสม ทั้งนี้เพราะทั้งปรัชญาการศึกษาและหลักสูตร ล้วนเป็นเป้าหมายของการศึกษาทั้งสิ้น เพียงว่าปรัชญาการศึกษาเป็นเป้าหมายที่เป็นความมุ่งหวังหรือความปรารถนาจะให้เกิดขึ้น ส่วนหลักสูตรเป็นเป้าหมายในการปฏิบัติ เพื่อให้บรรลุถึงความมุ่งหวังนั้น

นอกจากนี้การทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของหลักสูตรเป็นสิ่งสำคัญ เพราะโครงสร้างเปรียบเสมือนเค้าโครงอันจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องสมบูรณ์ ชิตพงษ์ (2523 : 2-4) ได้กล่าวว่า โครงสร้างของหลักสูตรควรประกอบด้วยส่วนใหญ่ ๆ 4 ส่วน ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ซึ่งเป็นสิ่งที่กำหนดการดำเนินการไปสู่เป้าหมายมีลักษณะสำคัญดังนี้

1.1 จุดมุ่งหมายทั่วไป มีลักษณะกว้าง ๆ ที่รวมทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการไว้ด้วยกัน และการที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นขึ้นอยู่กับประกอบอื่น ๆ ของหลักสูตรด้วย จุดมุ่งหมายในลักษณะนี้คือ จุดมุ่งหมายที่เป็นเป้าหมายในการจัดการศึกษาชาติ

1.2 จุดมุ่งหมายเฉพาะวิชา เป็นจุดมุ่งหมายของแต่ละรายวิชา ซึ่งมีลักษณะกว้างต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ ในการจัดการเรียนการสอนในแต่ละวิชาจึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายได้ จุดมุ่งหมายในลักษณะนี้ได้แก่ จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในแต่ละวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ

1.3 จุดมุ่งหมายในการเรียนการสอน เป็นจุดมุ่งหมายที่กำหนดขึ้น โดยเฉพาะในการเรียนการสอนแต่ละครั้งหรือในช่วงระยะหนึ่งว่าต้องการให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมใดบ้าง มักจะกำหนดจุดมุ่งหมายในลักษณะจุดประสงค์เชิงพฤติกรรม

2. เนื้อหาของหลักสูตร เนื้อหาเป็นเสมือนสื่อหรือพาหนะที่จะนำบุคคลให้สามารถไปสู่เป้าหมาย หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ การกำหนดเนื้อหา มี 2 รูปแบบคือ กำหนดในรูปของรายวิชาโดยระบุเนื้อหาเฉพาะของวิชานั้นลงไป และกำหนดในรูปของกลุ่มวิชาหรือกลุ่มประสบการณ์โดยไม่ระบุว่า เป็นวิชาใด แต่จะต้องใช้เนื้อหาหรือความรู้ในหลาย ๆ วิชาประกอบกัน

3. การเรียนการสอน เป็นเทคนิคในการใช้สื่อหรือพาหนะ (เนื้อหา) เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือ ใ้แก่ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ การเรียนการสอนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการจัดการศึกษา

4. การประเมินผล เป็นการตรวจสอบสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับตัวผู้เรียนทั้งก่อนเรียน ขณะเรียน และหลังจากสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว โดยเน้นที่จะคนและพัฒนาสมรรถภาพของมนุษย์ การประเมินผลจะทำใน 2 ลักษณะคือ เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน และเพื่อตัดสินผลการเรียนว่าในแต่ละวิชานั้นผู้ใดควรผ่านหรือไม่ในระดับใด

จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของหลักสูตร 4 องค์ประกอบสำคัญ คือ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา การจัดการเรียนการสอน และการประเมินผล จะช่วยให้การจัดการศึกษาสามารถดำเนินไปสู่จุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ได้ หลักสูตรจึงนับว่าเป็นหัวใจของการศึกษาอย่างแท้จริง การจัดหลักสูตรจึงต้องคำนึงถึงความเหมาะสมและความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทั้งในด้านตัวบุคคล สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ทำให้หลักสูตรที่จัดจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปควยเมื่อตอบสนองความต้องการ ความสนใจของผู้เรียน พัฒนาให้เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถที่จะคิด กระทำ ดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุข

นอกจากนี้ วินิจ เกตุขำ และคณะ (2522 : 66) ได้เสนอถึงลักษณะของหลักสูตรที่ดีไว้หลายประการ คือ

1. ต้องสอดคล้องกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน คือ จักวิชาเนื้อหา และวิชาทักษะให้เหมาะสมกัน ในอันที่จะส่งเสริมผู้เรียนให้เจริญงอกงามทุกวิถีทาง
2. ต้องให้ผู้เรียนเรียนรู้ต่อเนื่องกันไป หมายความว่า จะต้องเรียงลำดับความยากง่ายตามลำดับกันไม่ใช่ขาดตอนจากกัน
3. ต้องเป็นประสบการณ์เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชีวิต
4. ต้องเพิ่มพูน และส่งเสริมทักษะเบื้องต้น รู้จักแก้ปัญหาต่าง ๆ
5. หลักสูตรจะต้องยืดหยุ่นได้ (Flexible) ตามความเหมาะสม ซึ่งมีแนวพิจารณาเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความเป็นอยู่ การดำรงชีวิต ความเปลี่ยนแปลงทางปรัชญาการศึกษา
6. จะต้องส่งเสริมการงอกงาม และพัฒนาการของผู้เรียนทางจิตวิทยา
7. ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิดริเริ่ม และความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินชีวิต
8. จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนทำงานเป็นอิสระ และทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ
9. ย่อมมีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลา เมื่อทราบข้อบกพร่องและปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น
10. ต้องจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และมีโอกาสแก้ปัญหาต่าง ๆ
11. ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหาคด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์
12. ต้องจัดประสบการณ์ที่มีความหมายต่อชีวิตของผู้เรียน
13. ต้องจัดประสบการณ์และกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกตามความเหมาะสม ความสนใจ ความต้องการ และความสามารถของแต่ละบุคคล
14. จะต้องวางกฎเกณฑ์ไว้อย่างเหมาะสมแก่การปฏิบัติใช้

ผู้เรียน

การจัดการศึกษาให้กับใครได้นั้น เราจะต้องรู้จักคนที่เราให้การศึกษา ก่อน ซึ่งในเรื่องนี้หลักการศึกษและหลักการเรียนการสอนโดยยอมรับและเห็นความสำคัญมา นานแล้ว การทำความเข้าใจและศึกษาเกี่ยวกับนิสิตนักศึกษานั้นโดยทั่วไปจะมีจุดมุ่งหมาย หลักอยู่ 3 ประการคือ (2525 : 194)

1. ศึกษาเพื่อเป็นครูเกี่ยวกับนิสิตนักศึกษา
2. ศึกษาเพื่อเป็นผ้จัดบริการให้กับนิสิตนักศึกษา
3. ศึกษาเพื่อเป็นผู้สอนนิสิตนักศึกษาที่ดี

จึงนับเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับอาจารย์ผู้สอนในสถาบันอุดมศึกษาในการที่ต้อง เผชิญหน้ากับนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นบุคคลมีลักษณะเป็นอิสระสูง มีอุดมคติ และความ คาคหวังสูง นิสิตนักศึกษาเริ่มแสวงหาเอกลักษณ์ของเขา และมีความสัมพันธ์กับกลุ่ม เพื่อนสูง นิสิตนักศึกษาแม้ว่าอุดมคติ และคตินึกต่อชีวิต และสังคมจะเป็นไปทำนอง เดียวกัน แต่การมองชีวิตและการใช้ชีวิตในมหาวิทยาลัย อาจจะมีแตกต่างกันออกไป สรรเสริญ อุทัยเฉลิม (2514 : 183) ได้แบ่งประเภทนิสิตนักศึกษาไทยออกเป็น 3 ประเภทดังนี้คือ

1. ประเภทมาเรียนเพื่อหาความรู้แต่อย่างเดียว ไม่สนใจสิ่งแวดล้อมสังคม ภายนอกเป็นนอนหนังสือ
2. ประเภทมาเรียนเพื่อแสวงหาความรู้ เพื่อตนเองและสังคม พวกนี้ จะศึกษาเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม ใช้เวลาว่างออกไปบำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือ สังคมให้ดีขึ้น
3. ประเภทแสวงหาแนวคิดใหม่ พวกนี้จะพยายามหาความรู้ใหม่ แสดงออก แสดงความคิดใหม่ ๆ แปลก ๆ

เบอร์ตัน อาร์ คดาก (อ้างถึงใน พรชุตี อ้าวอรุ่ง 2525 : 198) ได้แบ่งลักษณะของวัฒนธรรมของนิสิตนักศึกษากออกเป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้

1. กลุ่มวิชาการ เป็นนิสิตที่เห็นว่าชีวิตมหาวิทยาลัยต้องเป็นไปเพื่อการเรียน ความสนใจพวกนี้จะอยู่กับวิชาการ รายงาน เกรด และความหวังที่จะได้เรียนต่อใน ระดับที่สูงขึ้นไป ชีวิตของนิสิตนักศึกษากลุ่มนี้ผูกพันกับห้องเรียน ห้องสมุด และสถาบัน ของตนเองอย่างมาก

2. กลุ่มก้าวหน้า เป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่สงสัยและไม่เชื่อในค่านิยมและ แบบแผนพฤติกรรมที่เป็นอยู่ มีความคิดเป็นอิสระของตนเอง มีแนวโน้มที่จะต่อต้าน สถาบัน ต้องการสร้างสรรค์สังคมที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น ความรู้ความคิดมาจากนอก มหาวิทยาลัย

3. กลุ่มกิจกรรม กลุ่มนี้ไม่สนใจการเรียนและตำรา ในขณะที่เดียวกันก็ ไม่สนใจสังคม และความคิดแค้นใจในกิจกรรมการกีฬา สันทนาการและบันเทิง

4. กลุ่มอาชีพ เป็นกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่สนใจเรียนเพื่อให้ตนเองจบไป ประกอบอาชีพได้เป็นหลักสำคัญ ไม่สนใจกับความคิดความอ่านอย่างแท้จริง ไม่สนใจ กิจกรรมทุกประเภทไม่ผูกพันกับสถานศึกษามากนัก

การแบ่งกลุ่มนิสิตนักศึกษานี้ไม่ว่าจะแบ่งแบบใดต่างก็แสดงลักษณะ เคนของ แนวคิดที่ว่า นิสิตนักศึกษามีความคิดนึก มีทัศนคติ และมีแบบแผนพฤติกรรมในมหาวิทยาลัย แตกต่างกันอย่างออกไป อาจารย์ผู้สอนจึงควรได้ตระหนักในความแตกต่างนี้ และทำวิธีให้ ผู้เรียนทุกกลุ่มได้เรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ และเสนอแนวทางที่เหมาะสมให้ นิสิต นักศึกษาได้เลือกต่างมีคุณค่าแก่ตนเองและสังคม นอกไปจากลักษณะความสนใจและความ เชื่อที่มีต่อชีวิตในมหาวิทยาลัยจะแตกต่างกันออกไปแล้ว นิสิตนักศึกษายังมีแบบของ การเรียนแตกต่างกันออกไป ซึ่งเซอร์ริด ไรซ์แมน และแอนโทนี กราส์ซา (อ้างถึง ใน ประโยชน์ คุณตภาณุจนกุล 2525 : 40-41) ได้แบ่งแยกประเภทของแบบ การเรียนของนิสิตนักศึกษาออกเป็น 6 แบบ

1. แบบแข่งขัน (Competition) เป็นแบบที่ผู้เรียนแสดงเพื่อที่จะเอา ชนะเพื่อนด้วยกัน โดยพยายามที่จะทำอะไร ๆ ให้ดีกว่าคนอื่น ๆ กลุ่มนี้มีความรู้สึกว่าเขาต้องแข่งขันกับคนอื่น เพื่อรางวัลในชั้นเรียน เช่น คำชมของอาจารย์ ความสนใจของอาจารย์หรือเกรด ผู้เรียนแบบนี้มีความรู้สึกว่าการต้องชนะเสมอ

2. แบบร่วมมือ (Collaborative) ผู้เรียนแบบนี้มีความรู้ดีกว่าเขาสามารถเรียนได้ดีที่สุด โดยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความสามารถซึ่งกันและกัน พวกนี้ร่วมมือกับอาจารย์ กลุ่มเพื่อนและชอบที่จะทำงานร่วมกับคนอื่น

3. แบบหลีกเลี่ยง (Avoidance) พฤติกรรมของผู้เรียนแบบนี้เป็นพวกที่ไม่สนใจเรียนเนื้อหาวิชาในชั้นเรียนตามแบบแผน ไม่มีส่วนร่วมกับนักศึกษาคนอื่น ๆ และอาจารย์ในห้องเรียนที่คั้นะของผู้เรียนแบบนี้ต่อห้องเรียนว่าเป็นสิ่งที่ไม่น่าสนใจ

4. แบบมีส่วนร่วม (Participant) ลักษณะของผู้เรียนแบบนี้ต้องการเรียนรู้เนื้อหาวิชาและชอบที่จะเข้าชั้นเรียน มีความรับผิดชอบที่จะเรียนรู้ให้มากที่สุด จากชั้นเรียนและมีส่วนร่วมกับผู้อื่นทำตามที่ได้ตกลงร่วมกันไว้ด้วย พวกนี้จะมีส่วนร่วมน้อยในกิจกรรมที่มีอยู่ในแนวทางของวิชา

5. แบบพึ่งพา (Dependent) ลักษณะของวัยเรียนแบบนี้เป็นแบบที่มีความอยากรู้อยากเห็นทางวิชาการน้อยมาก และจะเรียนรู้เฉพาะสิ่งที่ถูกบังคับกำหนดให้เรียน

6. แบบอิสระ (Independent) ลักษณะผู้เรียนแบบนี้ชอบที่จะคิดเรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง แต่จะฟังความคิดเห็นของคนอื่น ๆ ในชั้นเรียน เขาตั้งใจศึกษาเรียนรู้เนื้อหาที่ตนเองรู้สึกสำคัญ และมีความเชื่อมั่นในความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ผู้สอน

การสอนไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้สอน และการเรียนก็ไม่ใช่เป็นเรื่องของผู้เรียนโดยเฉพาะ แต่ผู้สอนและผู้เรียนต่างก็ต้องทำงานร่วมกันในการเรียนการสอน ดังที่ เป็ร็อง กูมท (2517 : 30) ได้อธิบายว่า "การสอนเป็นขบวนการแห่งการร่วมมือกันระหว่างครุกับนักเรียน เป็นขบวนการที่มีทั้งปฏิกริยาร่วมบรรยากาศที่ครุกับนักเรียนเข้าใจกัน ยอมส่งเสริมความองงามให้แก่การเรียน และความองงามนี้ไม่ใช่ความองงามแต่ในค่านสติปัญญาอย่างเดียว แต่น่าจะมีความองงามด้านอื่น ๆ

อีกด้วย บรรยากาศแห่งความเข้าใจกันและเป็นกันเองจะช่วยให้การสอนบรรลุผลสำเร็จได้ ไม่ว่าจะในห้องเรียน ในบ้านหรือสถานที่ใดก็ตาม"

ชม ภูมิภาค (2516 : 155) กล่าวว่า การสอน คือการกระทำของผู้สอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลตามความมุ่งหมายที่การศึกษาวางไว้

สุมิตร คุณานุกร (2519 : 1) กล่าวว่า การสอนเป็นกิจกรรมของอาจารย์ โดยมีหลักสูตรช่วยกำหนดทิศทาง การสอนกับหลักสูตรต้องควบคู่กันไป หากมีหลักสูตรแต่ขาดการสอนย่อมไม่เกิดอะไรแก่นิสิตหรือมีการสอนที่ไม่มีหลักสูตร สิ่งที่เกิดกับนิสิตอาจไม่เป็นที่พึงปรารถนา ในการสอนอาจารย์ผู้สอนมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด ในการพัฒนานิสิตไปสู่ทิศทางที่พึงประสงค์ การสอนต้องใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ รวมทั้งความพร้อมคานอุปกรณด้วย

ชัยพร วิชชาวุธ (2518 : 28-29) ได้ให้ทัศนะว่าการสอนคือกระบวนการเปลี่ยนแปลงสภาพบุคคลหนึ่งจากสภาพการณ์หนึ่ง หนึ่งสิ่งทีอาจารย์ต้องคำนึงถึง คือสภาพของนิสิตเริ่มแรก สภาพของนิสิตหลังจากสอนไปแล้ว และการวัดผลสภาพการณ์ที่ต้องการ

สรุปได้ว่าการสอนเป็นเทคนิคอันหนึ่งที่จะช่วยให้ประสาทสัมผัสต่าง ๆ ของผู้เรียนตื่นตัว เกิดความรู้สึกนึกคิด เกิดการสังเกตเปรียบเทียบ ทำให้เกิดสติปัญญา แต่ทั้งนี้ต้องมีสาเหตุเกิดจากการกระทำจากผู้สอนฝ่ายเดียว จะต้องได้รับความร่วมมือจากผู้เรียนด้วย เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันซึ่งกันและกัน

ผู้สอนเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอบรมสั่งสอนผู้เรียนให้เป็นคนดี มีความประพฤติชอบ มีความพร้อมทั้งสติปัญญา สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม คุณลักษณะของครูที่ดีนั้นได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ซึ่งเจดีย์ว บุรีภักดิ์ และคณะ (2520 : 366) ได้สรุปลักษณะของครูที่ดีได้ 5 ด้านด้วยกันคือ

1. มีความรู้ดี มีการค้นคว้าหาความรู้ และนำความรู้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์
 อยู่เสมอ

2. สอนดี สามารถใช้ภาษาได้ดี มีเทคนิคในการโน้มน้าวจิตใจคน และสามารถประพฤติปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้ไม่เพียงแต่พูดอย่างเดียว

3. สุขภาพดี รู้จักรักษาอารมณ์ให้มั่นคง
4. ประพฤติดี มีความซื่อสัตย์ เที่ยงธรรม มีเมตตา ชยัน อคทน ไม่ย่อท้อ
ต่ออุปสรรคทั้งปวง
5. มีน้ำใจประชาธิปไตย มีเหตุผล กล้าพูดกล้าทำ เคารพความจริง
รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

กฤษฎามูรติ (2524 : 23) ได้ให้ทัศนะว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการจัดการศึกษาคือตัวผู้ให้การศึกษาเอง เพราะครูเป็นผู้ที่ชีวิตเพื่อสร้างคนสร้างสังคมใหม่ และผู้ที่เป็นครูจะต้องเป็นผู้ที่มีน้ำใจรักในการสอนอย่างแท้จริงและพร้อมที่จะเป็นผู้ให้ และผู้รับการศึกษาในเวลาเดียวกันเพราะครูก็ต้องเรียนรู้จากนักเรียนด้วย ครูจะต้องสนับสนุนผู้เรียนให้เป็นตัวของตัวเอง และพัฒนาตัวเองอย่างอิสระ โดยไม่ชี้นำหรือยัดเยียดแนวทางใด ๆ ครูจะต้องช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจตัวเอง เห็นความคิดความเชื่อและความต้องการของตัวเองจริง ๆ ครูจะต้องทุ่มเทเวลา ชีวิตจิตใจและความรักเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ถูกต้องสำหรับผู้เรียนที่จะเติบโตขึ้นอย่าง เป็นอิสระและปราศจากความกลัว เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อที่จะสามารถจัดการกับปัญหาข้อขัดแย้งต่าง ๆ อย่างถูกต้อง

เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2525 : 36-42) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้สอนที่จะให้ผู้เรียนมีอิสระภายในด้านความคิด เป็นตัวของตัวเอง รู้จักคิด ตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ และรู้จักการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้วยกระบวนการดังต่อไปนี้

1. ช่วยเหลือทางด้านความต้องการทางการศึกษาของผู้เรียน โดยพิจารณาถึงสิ่งเหล่านี้ เช่น ความสามารถของผู้เรียน ความสามารถของผู้สอน เวลาที่ใช้เรียน อุปกรณ์ในการสอน เป็นต้น
2. ช่วยให้ผู้เรียนวางแผนการศึกษา เพื่อจะบรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการ
3. ร่วมมือกับผู้เรียนสร้างบรรยากาศ ที่เอื้อต่อการพัฒนาประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน

4. ร่วมมือและช่วยเหลือผู้เรียนในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อบรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการ

5. เป็นผู้ชี้แนะ บริการแหล่งวิชา และจัดสื่อการสอนต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจและสามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้ได้ด้วยตัวเอง

6. ช่วยผู้เรียนในการประเมินผลว่า บรรลุถึงความรู้และทักษะที่ผู้เรียนต้องการมากน้อยเพียงไร

การสอนที่ประสบความสำเร็จจะต้องขึ้นอยู่กับตัวผู้สอนคือ อาจารย์ผู้สอน เป็นสำคัญที่จะใช้วิธีการอย่างไรในการนำผู้เรียนให้ได้รับความรู้ ในเรื่องนี้ เซฟฟิลด์ (Sheffield 1974 : xi) ได้ศึกษาลักษณะการสอนที่ประสบความสำเร็จ และเป็นที่ยอมรับของผู้เรียน โดยการส่งแบบสอบถามไปยังบัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยในประเทศแคนาดา โดยถามถึงลักษณะการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเขาได้ใช้ข้อมูลเกี่ยวกับอาจารย์ที่เขาคิดว่าดีที่สุด ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 4 หมวดใหญ่ ๆ คือ

1. คุณสมบัติหรือลักษณะประจำตัวของอาจารย์
2. ความแม่นยำในวิชา ความเป็นนักวิชาการ การอุทิศตนให้กับสอน
3. ทศนคติและความสัมพันธ์กับนักเรียน
4. ระเบียบวิธีการสอน เนื้อหาและการรวบรวม และการใช้อุปกรณ์สอน

แต่ละหัวข้อจะแบ่งรายละเอียดเป็นรายละเอียดย่อย ๆ อีก ในการศึกษาอันคุณสมบัติที่บัณฑิตกล่าวถึงมากที่สุด 10 อันดับแรกประกอบด้วย

1. มีความสามารถ และรอบรู้ในวิชาที่สอน
2. เตรียมการสอนมาอย่างดี และเป็นขั้นตอน
3. เนื้อหาวิชาสัมพันธ์กับชีวิตจริง และสามารถนำไปปฏิบัติได้
4. กระตุ้นและให้กำลังใจนักเรียนในการถามและการแสดงความคิดเห็น
5. มีความกระตือรือร้นในวิชาที่สอน
6. เข้าพบไต่สวดควและมีความเป็นกันเอง
7. มีส่วนเกี่ยวข้องในความก้าวหน้าของนักเรียน

8. มีอารมณ์ขัน
9. ใจดี และให้ความอบอุ่นแก่นิสิต
10. สามารถใช้เครื่องช่วยสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โรนส์ (อ้างถึงในลัดคาวล์ย์ ชมมณฑา 2519 : 13) พบลักษณะของผู้สอนที่เป็นที่นิยมของผู้เรียน 3 แบบคือ

1. ให้ความอบอุ่น เข้าใจนิสิตดี มีความเป็นมิตรกับนิสิต
2. มีความรับผิดชอบ เอางานเอาการ ทำงานอย่างมีระบบ
3. กระตือรือร้น มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

มาน (Mann 1975 : 39-47) รวบรวมลักษณะของผู้สอนตามทัศนะของผู้เรียน ว่าผู้สอนที่ดีควรมีความชำนาญในการสอนในสาขาของตน มีความเชื่อมั่นและเป็นตัวของตัวเอง ปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี ทำตัวตามสบายไม่พิถีพิถันนัก ขวนขวายกระตือรือร้นหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอและมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ซึ่งไพทริย์ สินดาร์ตัน (2524 : 52) ใ้กรายงานการศึกษาทัศนะของนิสิตปริญญาโทที่มีต่อความสำเร็จในการเรียนวิชาในระดับบัณฑิตศึกษาโดยกล่าวถึงคุณสมบัติของผู้สอนว่าผู้สอนควรเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาของผู้เรียน มีเหตุผลรับผิดชอบสูง เที่ยงตรง มีคุณภาพและความรู้ความชำนาญในการสอนอย่างแท้จริง สามารถแนะนำและให้แนวความคิดแก่ผู้เรียนอย่างดี สามารถเชื่อมโยงแนวความคิดของผู้เรียนไปสู่ทฤษฎีและการปฏิบัติที่มีวิธีสอนที่ดี และเป็นกันเองกับผู้เรียน

โรเบิร์ต เอ ลุด (อ้างถึงใน อุนตา นพคุณ 1972 : 117) ได้กล่าวว่าคุณลักษณะทั่วไปของผู้สอนที่ดีนั้น ควรมีลักษณะดังนี้

1. รู้นิเทศเป็นอย่างดี
2. มีทักษะในการสอนหรืออีกนัยหนึ่งมีความสามารถในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับผู้เรียน
3. มีความสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และเห็นคุณค่าว่าผู้เรียนนั้นเป็นบุคคลที่น่าสนใจและเป็นบุคคลที่ยืดหยุ่นเปลี่ยนแปลงได้เสมอ

จากที่กล่าวมาแล้วนี้จะพบว่า อาจารย์ผู้สอนต้องมีการพัฒนาอยู่ตลอดเวลา และจะต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสม ซึ่งภิญโญ สาธร (2516 : 196-199) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะโดยมีหลักการในการพิจารณาอาจารย์ผู้สอนคือ

1. มีคุณวุฒิ การที่อาจารย์ได้มีโอกาสเข้าอยู่ในระบบการศึกษาอบรมอันยาวนานทำให้เชื่อว่า ผู้นั้นมีโอกาสได้รับการฝึกอบรมและมีประสบการณ์ทางวิชาการมากมาย ย่อมจะส่งผลถึงการประพฤติปฏิบัติของบุคคลนั้น

2. มีประสบการณ์ การที่บุคคลหนึ่งมีโอกาสได้ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติการทำงาน ค้นคว้าควยเวลาอันยาวนาน ย่อมจะมีความสามารถในเชิงวิชาการ และทำงานมากไปตามระยะเวลา ทั้งนี้ไม่รวมถึงบุคคลที่ขาดการพัฒนาตนเอง

3. มีผลงานทางวิชาการ เป็นผลงานที่บ่งบอกถึงความวิริยะอุตสาหะของผู้นั้นเป็นอย่างดี ผลงานทางวิชาการมีมากมายหลายอย่าง เป็นต้นว่า การวิจัย การแปลตำรา การค้นคว้า เขียนตำรา การเขียนบทความ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ของผู้นั้นว่ามีมากน้อยเพียงใด

นอกจากเกณฑ์ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีสิ่งอื่น ๆ ที่น่าจะนำมาพิจารณาประกอบ ถ้าสามารถจะทำได้ อันได้แก่ เจตคติ มนุษยสัมพันธ์ ความฉลาดไหวพริบ ความคิดริเริ่ม ความรับผิดชอบและการประเมินผลผลิต เป็นต้น

เมืองทอง แชมมณี (2519 : 61) ได้ให้ทัศนะว่าอาจารย์ผู้สอนนอกจากจะต้องมีความรู้ความสามารถในทางวิชาการแล้วจะต้องมีทักษะที่สำคัญอีก 5 ประการคือ

1. ทักษะในการพัฒนาตนเอง
2. ทักษะในการสื่อความหมายติดต่อกับผู้อื่น
3. ทักษะในการใช้วิจารณญาณตัดสินใจและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ
4. ทักษะในการพิจารณาวิเคราะห์คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมต่าง ๆ

รูปแบบและกิจกรรมการเรียนการสอน

นอกจากผู้สอนจะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่มีส่วนสำคัญในการเรียนการสอน และการสอนก็เป็นปัจจัยสำคัญเช่นกัน การสอนก็มีหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบก็มีเทคนิค

และวิธีการในแต่ละรูปแบบแตกต่างกันออกไป ผู้สอนแต่ละคนอาจจะมีรูปแบบต่าง ๆ กัน ออกไปในการดำเนินการสอน แต่รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งคงไม่เหมาะกับทุกเรื่อง ทุกสถานที่ และทุกเวลา โดยทั่วไปแล้วรูปแบบการสอนมีแตกต่างกัน ซึ่งไพฑูริย์ สินดารัตน์ (2522 : 39) ได้กล่าวถึงรูปแบบการสอนโดยทั่วไป 7 รูปแบบ คือ

1. รูปแบบที่เน้นตัวครู รูปแบบนี้ถือว่าครูเป็นหลักของการสอน ครูเป็นผู้กำหนดกิจกรรมในการสอน ควบคุมตัดสินความผิดถูกในการสอน ห้องเรียนเป็นสิ่งสำคัญ ครูเป็นศูนย์กลางของห้อง ที่นั่งคงที่ตายตัว วิธีการที่ใช้ในแบบนี้คือ การบรรยาย การอภิปราย ที่เน้นตัวครู การทบทวนโดยครูคอยชี้แจงแนะนำ

2. รูปแบบที่เน้นเนื้อหา รูปแบบการสอนที่ถือว่าเนื้อหาเป็นเรื่องสำคัญของการสอน เป้าหมายของการสอนให้ผู้เรียนรู้อะไรให้มากที่สุด โดยทั่วไป ครูจะบรรยายโดยไม่สนใจเรื่องอื่น ๆ นอกจากเรื่องเนื้อหาเป็นจุดใหญ่ และจะบรรยายให้ได้ตามที่วางแผนเอาไว้ นอกจากนั้นก็จะใช้เอกสาร ใส่อำรา หรือให้ผู้เรียนไปทำงานในลักษณะรวบรวม

3. รูปแบบที่เน้นเครื่องมือและอุปกรณ์ รูปแบบนี้บางที่เรียกกันว่า รูปแบบอัตโนมัติ (Automated environment) นั่นคือ เน้นที่ตัวเครื่องช่วยสอน เน้นที่อุปกรณ์ เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เทป-สไลด์ บทเรียนสำเร็จรูป วิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น รูปแบบนี้น่าสนใจ และทำให้การเรียนน่าตื่นเต้น แต่ค่าใช้จ่ายประจำจะซ้ำซาก และน่าเบื่อ

4. รูปแบบที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก รูปแบบนี้ถือว่าความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนเป็นสิ่งซึ่งควรสนับสนุน และส่งเสริมการเรียนรู้ การทำงานร่วมกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน จะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ดี มีความก้าวหน้าทางความคิด และรู้จักเคารพในความคิดของคนอื่น ๆ วิธีการที่ใช้ในรูปแบบนี้คือ การอภิปรายแบบต่าง ๆ หรือที่เรียกว่าการสอนแบบกลุ่มย่อย การสัมมนา การจัดห้องเรียนเป็นวงกลม เป็นต้น

5. รูปแบบที่เน้นสุขภาพจิตของผู้เรียน (The Mental Health Pattern) มีเป้าหมายที่สำคัญคือ เน้นที่ทัศนคติ และสุขภาพจิตของผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ การศึกษาโดยทั่วไปจะก่อให้เกิดความคับข้องใจ ความเบื่อหน่าย และบางคน

ก็ทอดทิ้งไป การหันมาสนใจในสุขภาพจิตซึ่งมีความสำคัญมากขึ้น วิธีการเช่นนี้ก็คือวิธีการที่เรียกกันว่า กลุ่มสัมพันธ์ (Group Dynamics)

6. รูปแบบที่เน้นตัวผู้เรียน รูปแบบนี้ถือว่าเป้าหมายของการศึกษา คือตัวผู้เรียนและตัวผู้เรียนเป็นผู้ที่มีชีวิตจิตใจ มีการตัดสินใจ และมีเสรีภาพ จึงควรให้ผู้เรียนได้เลือกได้ตัดสินใจ และเรียนด้วยตนเอง วิธีการที่ใช้ในรูปแบบนี้คือการให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเอง (Independent Study) ศึกษาเป็นรายบุคคล การแบ่งกลุ่มโดยอิสระ การใช้ห้องสมุด มีห้องศึกษาส่วนตัว เป็นต้น

7. รูปแบบที่เน้นประสบการณ์จำลอง รูปแบบนี้ถือว่าการฝึกให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เหตุการณ์ หรือได้ทดลองทำกิจกรรมบางอย่างแล้ว เมื่อจบออกไปเผชิญชีวิตจริงก็จะทำได้ดีขึ้น วิธีการเช่นนี้คือการใช้บทบาทสมมติ (Role Play) การฝึกปฏิบัติ การฝึกงาน การใช้เกมส์ การใช้กรณีเรื่อง การแบ่งกลุ่มแก้ปัญหา

8. รูปแบบที่เน้นประสบการณ์จริง ประสบการณ์จริงเป็นเป้าหมายอุดมคติของการศึกษาที่แท้จริง และมีความหมาย จะต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์เพื่อผลปฏิบัติโดยแท้จริง เช่น การดูงาน การฝึกปฏิบัติจริง ประสบการณ์จริงหรือโครงการ

ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ (2522 : 38) ยังได้กล่าวถึงแหล่งที่มาของรูปแบบ โดยให้ทัศนะว่าอาจารย์แต่ละท่านที่ดำเนินการสอน ย่อมมีรูปแบบเฉพาะของตนเอง บางลักษณะแล้วรูปแบบของผู้สอนแต่ละคนย่อมมีที่มา และมีเหตุผลต่าง ๆ กัน แหล่งที่มาของรูปแบบในการสอนนั้นมาจาก

ก. วิธีการที่อาจารย์ท่านนั้นได้เคยเรียนมา อาจารย์ที่สอนในระดับอุดมศึกษา จำนวนมากมักจะสอนตามที่เคยเรียนมา และมักเชื่อว่าวิธีการที่เรียนมานั้นใช้ได้ดี เพราะตนเองก็เรียนมาและได้ดิบได้ดีมาเพราะวิธีดังกล่าว จึงไม่ค่อยสนใจวิธีอื่นมากนัก

ข. พื้นฐานทางสังคมของผู้สอน พื้นเพเดิมของผู้สอนมีส่วนในการกำหนดรูปแบบและวิธีการสอน เช่นกัน ผู้สอนที่คุ้นเคยกับสภาพชีวิตในเมืองหลวงย่อมกำหนดกิจกรรมไปในเชิงของการแข่งขันต่อสู้ฐานะของผู้สอนก็มีส่วนกำหนดกิจกรรมไม่โดยตรงก็ได้โดยอ้อม

ค. ความนิยมในนักปรัชญา นักปรัชญาหรือกลุ่มของนักปรัชญา ย่อมเป็นตัวกำหนดรูปแบบของการสอน อาจารย์ผู้สอนที่นิยมโสกราตีส ย่อมเน้นการซักถาม อาจารย์ที่นิยมเปาโล แพร์ ย่อมเน้นการถกเถียง อภิปราย

ง. ความถนัดและความต้องการของผู้สอนเอง ผู้สอนบางคนชอบพูดมาก ก็ย่อมใช้วิธีการบรรยายโดยตรงมาก บางคนพูดน้อยหาทางเลี้ยงให้เด็กทำอย่างอื่น ๆ ไปได้ บางคนชอบความเป็นใหญ่ มักจะแสดงออกในลักษณะข่มขู่ไปในตัว

จ. ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์การศึกษา แนวคิด วิธีการ และเทคนิคใหม่ ๆ ทางการศึกษาเป็นตัวกำหนดรูปแบบการศึกษาได้เช่นกัน อาจารย์ที่สนใจความก้าวหน้าใหม่ ๆ ทางการศึกษา ย่อมปรับปรุงรูปแบบของตนอยู่เรื่อย ๆ

ฉ. สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนและสังคม อาจารย์บางท่านถูกอิทธิพลสังคมภายนอกบังคับหรือถูกผู้บริหารบังคับ หรือถูกนิสิตนักศึกษาเรียกร้องก็จะกำหนดรูปแบบการสอนของตนเองใหม่ ๆ ขึ้นได้

ฟิลลิป เอช วินน์ และคณะ (อ้างถึงใน ปีทีป เมธาคุณวุฒิ 2525 : 20) ได้เสนอรูปแบบขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่จะมีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของผู้เรียน โดยกล่าวเฉพาะถึงพฤติกรรมกรรมการสอนของครู ซึ่งนักการศึกษาแต่ละกลุ่มแต่ละสมัยได้เสนอความคิดเห็นดังนี้

นักการศึกษากลุ่มก้าวหน้า มีความเห็นว่า ครูควรเป็นผู้นำนักเรียนเกี่ยวกับปัญหาและการแก้ปัญหา ครูจะต้องเข้าใจนักเรียน และในการเรียนการสอนจะยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง นักเรียนแต่ละคนจะมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน ครูเป็นผู้ชี้แนะและให้แนวทางแก่นักเรียน นักการศึกษากลุ่มก้าวหน้าเน้นการเรียนรู้โดยการเน้นให้นักเรียนแก้ปัญหาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์

นักการศึกษากลุ่มวิชาการ นักการศึกษากลุ่มนี้เห็นว่าครูควรจะเป็นผู้สร้างเสริมสติปัญญาให้กับนักเรียน ครูควรมีพฤติกรรมกรรมการสอน และดำเนินการสอนตามที่คุณครูได้จัดสร้างหลักสูตรไว้ นอกจากนั้นครูจะต้องมีความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาทางสติปัญญาของนักเรียน และสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ในการเรียนการสอน และครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นอย่างดี

นักการศึกษากลุ่มมนุษยนิยม นักการศึกษากลุ่มนี้ให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล ดังนั้นครูจะเน้นที่ตัวนักเรียนเป็นจุดสำคัญ นักการศึกษากลุ่มนี้เชื่อว่า ไม่สามารถจะกำหนดพฤติกรรมของครูแต่ละคน ครูจะต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับนักเรียน ในการเรียนรู้ สร้างบรรยากาศและให้ความช่วยเหลือแนะนำให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ผู้เรียนต้องการ

นักการศึกษากลุ่มพฤติกรรมนิยม นักการศึกษากลุ่มนี้มุ่งหวังให้ครูนำจิตวิทยาการเรียนจากแนวคิดของนักจิตวิทยา เช่น ทอร์นไดท์ (Thorndike) สกินเนอร์ (Skinner) มาใช้ในการเรียนการสอน คำนวณการวางแผนการสอน การกำหนดจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอน การใช้วิธีการปรับพฤติกรรม เทคนิควิธีการสอน

ในการสอนผู้สอนจะดำเนินการสอนด้วยวิธีใดก็ตาม ผู้สอนจะยึดแนวความคิดและทฤษฎีการเรียนรู้อย่างหนึ่งซึ่งสะท้อนออกมาในพฤติกรรมการสอน ซึ่งในเรื่องนี้นักจิตวิทยาการศึกษาหลายท่าน เช่น บี เอฟ สกินเนอร์ (B.F. Skinner) อาร์ เอ็ม กานเย (R.M. Gagne) คาร์ล โรเจอร์ (Carl Rogers) มาลคัม โนวส์ (Malcolm Knowles) เปาโล แฟร์ (Paulo Friere) ได้เสนอหลักการหรือทฤษฎีการสอน โดยอาจารย์ผู้สอนได้นำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กานเย (อ้างถึงใน อุนตา นพคุณ 2527 : 78-80) นักพฤติกรรมนิยม ได้เสนอองค์ประกอบในการสอน 8 ข้อ ที่ผู้สอนจะต้องปรับสภาวะการณ์และวางเงื่อนไขให้สภาพและสิ่งแวดล้อมส่งผลไปสู่ตัวผู้เรียนคือ

1. ผู้สอนจะต้องเสนอสิ่งกระตุ้น การเรียนรู้ทุกประเภทจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองและสิ่งกระตุ้นนั้น ส่วนมากจะเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วในสภาพและสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวผู้เรียน ผู้สอนจะต้องเสนอสิ่งกระตุ้นในหลาย ๆ รูปแบบ
2. การชักนำความสนใจและกิจกรรม ผู้สอนสามารถที่จะใช้วิธีการดึงความสนใจของผู้เรียนไปสู่สิ่งกระตุ้นด้วยวิธีการหรือกิจกรรมต่าง ๆ
3. การกำหนดแบบอย่างของการปฏิบัติ การกำหนดวัตถุประสงค์หรือแบบอย่างของการปฏิบัติในการเรียนการสอนมีความสำคัญมาก ผู้สอนจะต้องพยายามให้ผู้เรียนทราบในหลาย ๆ กรณี และด้วยวิธีการต่าง ๆ

4. การเพิ่มสิ่งกระตุ้นจากภายนอก เพื่อให้มีการเชื่อมโยงหรือแยกแยะ
อย่างเด่นชัดระหว่างสิ่งกระตุ้นต่าง ๆ
5. การชักนำความนึกคิด ในการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับหลักการหรือการแก้
ปัญหาต่าง ๆ ผู้สอนอาจจะใช้วิธีการชักนำความนึกคิดของผู้เรียนโดยการยกตัวอย่าง
จากสภาพและสิ่งแวดล้อมของผู้เรียนเอง
6. การถ่ายทอดความรู้เชิงอุปมาน การถ่ายทอดความรู้จากสถานการณ์
หนึ่งไปสู่อีกสถานการณ์หนึ่งอาจจะทำได้ด้วยวิธีการต่าง ๆ การอภิปรายในชั้นเรียน
ก็เป็นวิธีการที่ง่ายที่สุด และจะช่วยให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับสภาพแวดล้อม
7. การประเมินสิ่งที่ได้เรียนรู้แล้ว ผู้สอนจะต้องจัดให้ผู้เรียนสามารถ
ประเมินสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว วิธีการทั่วไปก็คือ การตั้งคำถามถามผู้เรียน
8. การให้ขอมูลย้อนกลับควบคู่กับการประเมินผลสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว
ผู้สอนจะต้องให้ขอมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนว่า เขาได้ตอบสนองในลักษณะที่ถูกต้อง
หรือไม่

สำหรับ คาร์ล โรเจอร์ (Carl Rogers) กลุ่มมนุษยนิยมได้ให้แนว
คิดเกี่ยวกับการสอน โดยได้กล่าวถึงเป้าหมายของการศึกษาว่าควรจะเป็นผู้อำนวย
ความสะดวกเพื่อการเรียนรู้ และหน้าที่ของผู้สอนคือผู้อำนวยความสะดวกเพื่อการ
เรียนรู้ แนวทางการสอนมี 10 ประการคือ

1. ผู้อำนวยความสะดวกจะต้องเป็นผู้ริเริ่ม สร้างบรรยากาศในกลุ่ม
หรือในชั้นเรียน
2. ผู้อำนวยความสะดวกควรช่วยในการทำให้จุดมุ่งหมายของแต่ละบุคคล
ในชั้นเรียนชัดเจน รวมทั้งจุดมุ่งหมายของกลุ่มโดยทั่ว ๆ ไปด้วย
3. ผู้อำนวยความสะดวกจะต้องใช้ความปรารถนาของผู้เรียนแต่ละคน
เป็นพลังจูงใจในการเรียนการสอน เพราะความปรารถนาของแต่ละคนมีความหมาย
สำหรับผู้เรียนอย่างมาก
4. ผู้อำนวยความสะดวกจะต้องพยายามจัดการและจัดการหาแหล่ง
ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียนอย่างกว้างขวางที่สุด

5. ผู้อำนวยการควมสะดวกจะต้องพิจารณาว่าตัวเองว่าเป็นแหล่งทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ที่ตองยกยูนไ้สำหรับกลุ่มผู้เรียน

6. ในการตอบโต้กับการแสดงออกของกลุ่มเรียน ผู้อำนวยการควมสะดวกจะต้องยอมรับทั้งสิ่งที่เป็นเนื้อหาทางวิชาการและสิ่งซึ่งเป็นอารมณ์หรือเจตคติของผู้เรียนและพยายามที่จะให้ความสำคัญแก่ทั้งสองสิ่งนี้ในทางที่เหมาะสมสำหรับความรู้สึกของผู้เรียนแต่ละคนและทั้งกลุ่ม

7. เมื่อบรรยากาศในห้องเรียนพัฒนาไป ผู้อำนวยการควมสะดวกสามารถเปลี่ยนบทบาทตัวเองให้เป็นเสมือนหนึ่งผู้ร่วมเรียนรู้ เป็นสมาชิกคนหนึ่งของกลุ่ม และแสดงความคิดเห็นได้ในฐานะผู้เรียนคนหนึ่งเท่านั้น

8. ผู้อำนวยการควมสะดวกจะเป็นผู้ริเริ่มแสดงความรู้สึกความนึกคิดของตัวเองกับกลุ่มโดยวิธีการที่ไม่ใช่การข่มขู่ แต่เป็นการแสดงออกกระหว่างบุคคลที่มีความใกล้ชิดกัน ซึ่งแต่ละฝ่ายจะรับฟังหรือไม่รับฟังก็ได้

9. ตลอดเวลาของประสบการณ์ในชั้นเรียน ผู้อำนวยการควมสะดวกจะต้องมีความไวต่อการแสดงออกควยอารมณ์ต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งและรุนแรงระหว่างสมาชิกของกลุ่ม

10. ในการทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยการควมสะดวก เขาจะต้องพยายามรับรู้และยอมรับว่าตัวเองยอมจะมีข้อจำกัดบางประการ

ดี เอช บรันเค็ช (D.H. Brundage) และดี แม็คเคอเรเชอ (D. Machercher) ได้เสนอรูปแบบพฤติกรรมการสอน 3 รูปแบบ โดยสังเคราะห์จากทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น การสอนแบบควบคุมชี้แนะ (directing) อำนวยความสะดวก (facilitating) และร่วมมือกัน (collaborating) แต่ละรูปแบบจะต้องพิจารณาว่ามีหัวข้อดีและข้อเสียในตัวของมันเอง ผู้สอนแต่ละคนจะเลือกใช้แต่ละวิธีในเรื่องเฉพาะและในกรณีที่แตกต่างกัน ผู้สอนที่ดีนั้นจะต้องใช้ทั้ง 3 รูปแบบในการผสมผสานให้สอดคล้องต่อเนื่องกัน ตามลักษณะของเนื้อหา ลักษณะของผู้เรียนและสภาพแวดล้อม

การสอนประเภทควบคุมชี้แนะ (Directing) มีลักษณะ

-ช่วยใ้ผู้เรียนได้รับทักษะและความรู้เฉพาะบางอย่างที่จำเป็นในการปฏิบัติกรหรือทำกิจกรรม

-ใช้ใ้กับเนื้อหาหรือเรื่องทีประเพณีในสังคม หรือจรรยาบรรณของอาชีพ

-ใช้ใ้กับเนื้อหาหรือวิชาที่สามารที่จะแบ่งออกเป็นหมวดเป็นหมู่และนำ

มาจัดใหม่เป็นตอนหรือหน่วยและจัดตามลำดับความสำคัญใ้กลายเป็นหน่วยการศึกษาทีบรรจุขอมูลและความรู้

-เหมาะสมทีสุดในกรณีผู้เรียนมีเวลาจำกัดทีจะเรียนบางเนื้อหาบางวิชา

-ใ้ขอมูลป้อนกลับเกี่ยวกับการเรียนอย่างทันที และใ้กำลังเสริมสม่ำเสมอ

การใ้ขอมูลกลับนั้นจะกระทำด้วยวิธีการแบบใดซึ่ง เป็นอาจตอรองกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

-จะต้องอาศัยผู้สอนทีรับผิดชอบมากในการกำหนดและจัดโครงสร้างเนื้อหาจัดโครงสร้างกระบวนการเรียนรู้ จัดการประเมินและใ้ขอมูลป้อนกลับ การจัดตั้งเสริมกำลังสิ่งเร้า และคอยชี้แนวทางเมื่อจำเป็น ทั้งคอยส่งเสริมใ้กำลังใจแก่ผู้เรียน

-จะต้องใ้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงหรือโดยอ้อมในขั้นตอนทีสำคัญ

2 ขั้นตอนในกระบวนการเรียนรู้ คือ

1. ผู้เรียนต้องยอมรับและยอมรับผูกพันต่อวัตถุประสงค์ของโครงการและ

กระบวนการเรียนรู้ทีเกี่ยวข้อง

2. ผู้เรียนต้องพร้อมทีจะรับขอมูลป้อนกลับเกี่ยวกับการเรียนรู้ และกำลัง

เสริมทีผู้สอนจัดใ้

-ถาหากผู้สอนมีความชำนาญทั้งในคานเนื้อหาวิชา และกระบวนการสอนจะเป็นวิธีการสอนทีไม่ทำใ้ผู้สอนรู้สึกลำบากใจ แต่วิธีการสอนประเภทนี้อาจจะทำใ้ผู้สอนไม่ค่อยจะใกล้ชิดกับผู้เรียน

-ช่วยใ้ผู้เรียนได้รับขอมูลและเนื้อหาวิชาในระยะเวลาด้านสั้นโดยทีผู้เรียนไม่ต้องเสียเวลาคนควาควยตนเอง โอกาสทีจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ในระหว่างผู้เรียนจะน้อย

-เหมาะสมทีสุดสำหรับผู้เรียนทีต้องการจะเป็นเลิศในการเรียนรู้ และต้องการทีจะเป็นผู้มีผลสัมฤทธิ์สูง

การสอนประเภทอำนวยความสะดวก (Facilitating)

-ช่วยใ้ผู้เรียนได้ค้นพบความหมายใหม่ ๆ จากสิ่งที่เขาได้เรียนรู้มาก่อน
ไม่ว่าจะเป็นความรทกษะหรือเจตคติ การสอนเช่นนี้จะช่วยใ้ผู้เรียนเกิดความคิด
ริเริ่มสร้างสรรค์ใ้ความหมายใหม่ เกิดค่านิยม เจตคติ ทักษะ และวิธีปฏิบัติการ
ใหม่จากความรู้ใหม่ การเรียนรู้ประเภทนี้ใ้แก่ การศึกษาด้วยตนเอง การสร้างเสริม
ความนึกคิด

-เหมาะสมสำหรับเนื้อหาวิชาที่มีความสำคัญในทุก ๆ ส่วน การสอน
ประเภทนี้จะช่วยพัฒนาสัญชาน (Perception) ของผู้เรียน

-ต้องอาศัยใ้ให้ความรู้จากประสบการณ์ของผู้นั้น สิ่งนั้น เช่น ถ้าหาก
เป็นวัตถุใ้แก่อการสอนต่าง ๆ ประเภทภาพยนตร์ หนังสือ เป็นต้น

-อาศัยกระบวนการอภิปรายสนทนาใ้ตอบ มีการตั้งประเด็น การหาข้อคิด
ต่าง ๆ การพัฒนาเหตุผล

-จะตองอาศัยผู้สอนที่มีความสามารถในการเป็นตัวกลางในการสื่อ คือ
เป็นทั้งทรัพยากรแหล่งเรียนรู้ ตัวแทนของผู้เรียน และผู้ร่วมเรียน ผู้สอนจะตอง
เป็นผู้มีความสามารถในการจัดการใ้ผู้เรียนใ้รับกำลังใจและคำแนะนำอยู่เสมอ

-การสอนประเภทนี้จะไม่ทำให้ผู้สอนลำบากใจ ถ้าหากผู้สอนไม่เข้าไป
ยุ่งเกี่ยวกับเนื้อหาและสนใจแต่กระบวนการ

-เป็นการสอนที่อาจจะทำให้ผู้เรียนลำบากใจ เพราะใ้ความสำคัญแต่
ความหมายในสิ่งที่เรียนรู้ของผู้เรียนจะถูกนำออกมาใ้ช้อย่างมาก ด้วยเหตุนี้
จะตองใ้เวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเอื้ออำนวยใ้เกิดความเชื่อใจ ใ้วางใจ
ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

-เหมาะสมที่สุดสำหรับผู้เรียนที่ตองการจะเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม และ
ผู้ตองการความรักความพอใจ และเหมาะสมสำหรับผู้ตองการจะเป็นเลิศใน
การเรียนรู้สิ่งที่เขาใ้ความผูกพันและมีค่านิยมความเชื่อตองการพัฒนาบุคคลากร
ตลอดจนความเหมาะสมในเรื่องการพัฒนาภาพโนภาพแห่งตน

การสอนประเภทร่วมมือกัน (Collaborating)

-อาศัยกระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันแสวงหาและ
ริเริ่มสร้างสรรค์ ความหมาย ค่านิยม ทักษะ และวิธีการปฏิบัติต่าง ๆ

-เหมาะสมที่จะใช้กับเนื้อหาวิชาที่ทุกคนไม่ว่าผู้สอนหรือผู้เรียนมีผลประโยชน์
ร่วมกัน เช่น การแก้ปัญหา การพัฒนาชุมชน การพัฒนาบุคลากร

-เหมาะสมกับเนื้อหาวิชาที่ผู้เรียนและผู้สอนร่วมกันกำหนดขึ้นมาจากการใช้
กระบวนการ โครงสร้างและแนวทางที่ได้ตกลงตกลงกันโดยเอกฉันท์ภายในกลุ่ม

-เป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการสร้าง "ชุมชนผู้เรียนรู้" แต่ต้องอาศัยงบประมาณ
และเวลามาก

-ต้องอาศัยการยอมรับระหว่างสมาชิกในกลุ่มที่จะแบ่งภารกิจ และหน้าที่กัน
เพื่อให้ทุกคนได้เป็นผู้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ และรับผิดชอบต่อความสัมพันธ์ระหว่าง
สมาชิกด้วยกัน

-อาศัยผู้สอนที่ทำตัวเป็นผู้เรียนคนหนึ่งมีหน้าที่ ภารกิจ ตลอดจนสิทธิเท่าเทียม
กับผู้เรียนเท่านั้น

-เป็นวิธีการสอนที่จะทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนรู้ดีกล้าบอใจ เพราะทั้งสอง
ฝ่ายจะต้องแสดงจุดอ่อน ของตัวเองมาในระหว่างกระบวนการ

-ต้องอาศัยความไว้วางใจ และเชื่อใจกันอย่างมาก

-มีความหมายต่อผู้เรียนที่ต้องการเป็นสมาชิกของกลุ่มและต้องการความรัก
ความพอใจ อาจจะใช้ได้กับการเรียนรู้ทุกประเภท

ปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน

การเรียนการสอนจะมีประสิทธิภาพ และเป็นไปตามลำดับขั้นตอนนั้น ขึ้นอยู่
กับองค์ประกอบหลายอย่าง ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ เนื่องจากการจัด และคัดเลือก
ประสบการณ์การเรียน ฉะนั้นการที่จะส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างมี
ประสิทธิภาพ ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนในด้านต่าง ๆ ซึ่งในเรื่องนี้

อรรถพ คุณพันธ์ (2521 : 23-24) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยและปัจจัยที่จะส่งเสริมให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ โดยสรุปผลการวิจัยถึงลักษณะมหาวิทยาลัยที่ดี 5 ทฤษฎี คือ

ทฤษฎีเฉพาะที่ 1 มหาวิทยาลัยจะมีสภาพแวดล้อมที่ดีก็ต่อเมื่อ นิสิตนักศึกษาที่เป็นมวลสมาชิกในมหาวิทยาลัยนั้น มีความรู้สึกพึงพอใจในมหาวิทยาลัยที่ตนสังกัดอยู่

ทฤษฎีเฉพาะที่ 2 บรรยากาศในการเรียนการสอนก็เป็นส่วนหนึ่งในการเอื้ออำนวยให้นิสิตนักศึกษาประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใด ฉะนั้นบรรยากาศในการเรียนการสอนก็มีประสิทธิภาพ ก็ยอมทำให้นิสิตนักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้เป็นบัณฑิตที่ทรงไว้ซึ่งความรู้ความสามารถและคุณธรรมตามความมุ่งหวังของมหาวิทยาลัย

ทฤษฎีเฉพาะที่ 3 สภาพแวดล้อมมหาวิทยาลัยที่ดีจะต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่มีการส่งเสริมกิจกรรมเสริมหลักสูตร ทั้งในค่านวิชาการ สันทนาการ กีฬา ศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งกิจกรรมเสริมสร้างให้นิสิตศึกษารอบและเป็นบัณฑิตทั้งร่างกายและจิตใจคือ ให้เป็นผู้มีความรู้และมนุษยสัมพันธ์ที่ดี รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น

ทฤษฎีเฉพาะที่ 4 สภาพแวดล้อมที่ดีจะต้องเป็นมหาวิทยาลัยที่มีการบริหารที่ดี กล่าวคือนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเคารพต่อระเบียบของมหาวิทยาลัย อีกทั้งผู้บริหารให้คำปรึกษาแนะนำแก่นิสิตนักศึกษาและเปิดโอกาสให้นิสิตศึกษามีส่วนในการบริหาร

ทฤษฎีเฉพาะที่ 5 อาคารสถานที่เป็นสิ่งสำคัญทางกายภาพที่จะช่วยผลักดันให้การเรียนการสอนสัมฤทธิ์ผล มหาวิทยาลัยจะมีสภาพแวดล้อมที่ดีจะต้องมีอาคารสถานที่ที่ดีทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ กล่าวคือมีห้องเรียน ห้องสมุด และอื่น ๆ เพียงพอกับจำนวนนิสิตนักศึกษา

นอกจากปัจจัยที่ก่อนจะมีผลต่อการเรียนการสอนแล้ว สิ่งที่เป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อผู้เรียน ซึ่งแอนเดอร์สัน (Anderson 1970 : 135-152) ได้ทำการวิจัยถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่อการเรียนพบว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่ม

ของผู้เรียนเอง และระหว่างผู้เรียนกับอาจารย์มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อคุณภาพของบรรยากาศในห้องเรียน ซึ่งจะมีผลต่อการเรียนรู้ด้านวิชาการและความรู้สึก

โบวาร์ค (อ้างถึงใน ประพันธ์ จำปาไทย 1951 : 215-224) ยังได้ค้นพบว่า การจัดห้องเรียนแบบกลุ่มศูนย์กลาง (Group-Centered Group) ทำให้เกิดความร่วมมือในระดับสูง ซึ่งทำให้ผู้เรียนมีความรักใคร่ซึ่งกันและกัน

นอกจากความร่วมมือระหว่างอาจารย์และผู้เรียนและการจัดบรรยากาศในการเรียนการสอนแล้ว คำราและเอกสารประกอบการเรียนนับเป็นสิ่งสำคัญ ในเรื่องนี้ ไพฑูริย์ สีนลรัตน์ (2526 : 174-175) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของคำราดังนี้

ประการแรก คำรานั้นมีความสำคัญและจำเป็นอย่างมากในวงวิชาการ เพราะคำราเป็นแหล่งของความรู้ เป็นอุปกรณ์ที่ผู้อ่านและผู้เขียนจะใช้กันคว่ำศึกษาทำความเข้าใจด้วยตนเองหรือกับเพื่อน ๆ และยังเป็นแหล่งอ้างอิงต่อไป ด้วยเหตุนี้การเขียนคำราจึงควรจะต้องมีความถูกต้องและสมบูรณ์เป็นที่เชื่อถือได้

ประการที่สอง คำรานั้นเป็นการบันทึกความก้าวหน้าทางวิชาการ เป็นเครื่องสะท้อนสังขรณ์ในแต่ละสมัย โดยเหตุนี้การเขียนคำราควรจะได้ประมวลความรู้ความจริงในระยะนั้น

ประการที่สาม คำรานั้นเป็นพาหะเป็นสื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจความรู้ความจริงและที่ค้นพบต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ศึกษาไว้ โดยเหตุนี้ในการเขียนคำราจึงต้องให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายกระชับรัดกุม เป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันอย่างมีระเบียบ

ประการที่สี่ คำรานั้นนอกจากมีคุณค่าในทางวิชาการดังกล่าวแล้ว คำรายังเป็นสมบัติของผู้เรียน หรือผู้อ่านอีกด้วย

ประการที่ห้า คำราเป็นเครื่องมือของผู้เรียน เป็นเครื่องแสดงคุณสมบัติความสามารถ และภูมิปัญญาของผู้เรียน เป็นการแนะนำผู้เขียนเข้าสู่วงวิชาการ ดังนั้น การเขียนคำราจึงควรระมัดระวังตามสมควร

จากความพยายามที่ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยมุ่งที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ นั้น จำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น ๆ นอกเหนือจากครู เนื้อหาวิชา ซึ่งพจน ละเอียด (2515 : 5) ได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า "ครูสอนไม่เพียงแต่จะรู้เนื้อหาวิชาเป็นอย่างดีเท่านั้น ครูควรมีพฤติกรรมการสอนที่จะก่อให้เกิดผลอย่างสูงสุด โดยการใช้เวลาน้อยที่สุด องค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้พฤติกรรมการสอนบรรลุจุดประสงค์ ได้แก่ การสอนต่าง ๆ อุปกรณ์ ตำรา เทคนิควิทยาประกอบการเรียนการสอน"

การจัดบรรยากาศทางวิชาการนับเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญต่อการเพิ่มพูนความรู้ โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้มีสติใช้เวลาว่างเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ และวัฒนธรรม จัดกิจกรรมบางอย่างที่จะช่วยให้มีสติ และอาจารย์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และเป็นกันเอง อนันต์ ศรีโสภณ (2522 : 98-99) ได้กล่าวถึงการจัดบรรยากาศทางวิชาการว่าควรจัดในลักษณะดังนี้

1. การจัดบรรยากาศในมหาวิทยาลัยให้เอื้ออำนวยต่อการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างและขัดแย้งได้โดยสะดวกใจ
2. สร้างบรรยากาศในมหาวิทยาลัยเพื่อให้มีสติใช้เวลาว่างในกิจกรรมที่เสริมสร้างปัญญา และวัฒนธรรม
3. สร้างบรรยากาศที่จะช่วยให้มีสติและอาจารย์ ได้ร่วมอภิปรายปัญหาที่มีความสนใจเหมือนกัน
4. สนับสนุนด้านการเงินในการจัดกิจกรรมวัฒนธรรม การบรรยาย กีฬา ดนตรี การสัมมนา และนิทรรศการ

การจัดบรรยากาศทางวิชาการนอกจากจะจัดภายในและภายนอกสถาบันแล้ว การศึกษานอกสถานที่นับเป็นองค์ประกอบสำคัญ เพราะการใช้เวลาเดินทางไปศึกษานอกสถานที่ การไปร่วมพัฒนาในชนบท การฝึกงานตามหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งของรัฐและเอกชน รวมทั้งโครงการแลกเปลี่ยนนิสิตนักศึกษา ระหว่างมหาวิทยาลัย ทั้งในและภายนอกสถาบัน การจัดการศึกษานอกสถานที่ได้เอื้ออำนวยต่อนิสิตนักศึกษา ดังนี้

1. ช่วยให้นิสิตมีความสามารถทำงานร่วมกับบุคคลอื่นได้
2. ช่วยให้นิสิตมีความสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ

ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ช่วยให้นิสิตมีความสามารถเป็นผู้นำ ในการใช้ทรัพยากรเพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าของสังคม
4. ช่วยนิสิตวิเคราะห์และแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่
5. ช่วยให้นิสิตได้พัฒนาคุณธรรมและปรัชญาชีวิตของตนเอง

การประเมินผล

ในกระบวนการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วยวัตถุประสงค์การเรียน การสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผลการเรียนการสอน จะเห็นได้ว่า การประเมินผลการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ทั้งนี้เพราะในการจัดการเรียนการสอน ผู้สอนจะเริ่มต้นจากการกำหนด วัตถุประสงค์การเรียนการสอนว่า ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องใด มีคุณลักษณะและความสามารถอย่างไร และการที่จะกำหนดคุณลักษณะที่ผู้สอนต้องการได้อย่างเหมาะสมนั้นจะต้องพิจารณาถึงเนื้อหาวิชา และความรู้พื้นฐานตลอดจน ลักษณะของผู้เรียนว่า เนื้อหาวิชาที่จะสอนเป็นอย่างไร จะสามารถทำให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในด้านใดบ้าง ผู้เรียนอยู่ในระดับใด มีความพร้อมที่จะเรียนรู้เรื่องนั้นเพียงใด อีกทั้งผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานมาอย่างไร จากการพิจารณาตรวจสอบสิ่งเหล่านี้ ทำให้ผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์การเรียนการสอน ได้อย่างเหมาะสมกับผู้เรียน และเนื้อหาวิชา เมื่อผู้สอนกำหนดวัตถุประสงค์การเรียน การสอนได้แล้ว ก็จะใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไป หลังจากจบบทเรียนแล้วจะทราบได้อย่างไรว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามที่ต้องการ การประเมินผลการเรียนการสอน จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการตรวจสอบและตัดสิน ว่า ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้และมีความสามารถตามที่ต้องการหรือไม่ การประเมินผล จึงมี คือบทบาทในกระบวนการเรียนการสอน ซึ่ง สุจินต์ วิสวธีรานนท์ (2523 : 228) ได้กล่าวถึงการประเมินผล 3 ระยะด้วยกัน คือ

1. การประเมินผลก่อนการเรียนการสอน เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบความพร้อมของผู้เรียนเพื่อให้ทราบว่าผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถเบื้องต้นเพียงพอที่จะศึกษาเรื่องที่จะสอนหรือไม่ ตลอดจนทำให้ทราบถึงลักษณะของผู้เรียน ซึ่งมีประโยชน์ต่อการเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนให้เหมาะสม

2. การประเมินผลระหว่างการเรียนการสอน เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบว่า ผู้เรียนเรียนรู้อย่างถูกต้องในแต่ละขั้นตอนหรือไม่

3. การประเมินผลหลังจากจบการเรียนการสอน เป็นการประเมินผลเพื่อสรุปว่า การเรียนการสอนในบทเรียนนั้น ๆ บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้หรือไม่

จะเห็นได้ว่า การประเมินผลการเรียนการสอนมีบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนอย่างยิ่ง โดยที่การประเมินผลทำหน้าที่ติดตามผลการดำเนินการทุกขั้นตอนของกระบวนการสอนและทำให้เกิดการแก้ไขปรับปรุงอันจะนำไปสู่กระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ

สำหรับการวิจัยเกี่ยวกับการประเมินผลนั้น ประพันธ์ จำปาไทย

(2525 : 164) ทำการวิจัยและพบว่า นิสิตระดับบัณฑิตศึกษามีความพึงพอใจต่อรูปแบบการประเมินผลโดยประเมินจากการทำรายงาน และการสอบอยู่ในระดับมาก มีความพึงพอใจต่อการประเมินจากการสอบได้เพียงครั้งเดียว และการให้คะแนนการเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอในระดับน้อย จากการสอบถามด้วยคำถามปลายเปิด นิสิตพึงพอใจมากและสอดคล้องกัน คือ การประเมินจากการรายงานและการสอบ นอกหลักเกณฑ์การประเมินล่วงหน้า ประเมินตามวัตถุประสงค์ ยุติธรรมและประเมินเป็นระยะ ๆ

กิบ (Gibb 1960 : 21) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนการสอนไว้ว่า ในการให้การศึกษาระดับสูง ควรให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทราบความก้าวหน้าของตนเอง

นอกจากนี้ผู้สอนและผู้เรียนควรร่วมมือกันในด้านประเมินผลไม่ใช่ผู้สอนเป็นผู้จัดการทุกอย่างเพียงผู้เดียว มาลคัม เอส โนลว์ (อ้างถึงในสุนทร โคตรบรรเทา 2525 : 14) ได้กล่าวว่า "ครูควรให้นักศึกษามีส่วน

รับผิดชอบในการจัดดำเนินการเรียนต่าง ๆ และการประเมินผลทั้งการเรียน หลักสูตร"

คล็อปพาย และเคฟ (Cropley and Dave 1978 : 107) ได้กล่าวถึง หัวใจสำคัญของการประเมินผลโดยยกตัวอย่างสถานศึกษาที่ Torrens ในประเทศออสเตรเลีย โดยให้นักศึกษาประเมินค่าด้วยตนเอง โดยนักศึกษาจัดการประเมินผลเองแล้วนำมาเปรียบเทียบกับผลการประเมินผลของอาจารย์ผู้สอน ซึ่งรายงานการประเมินผลนี้จะถูกนำเสนอ ตามผลของการเปรียบเทียบการประเมินผลของทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกันนัก สิ่งที่ได้รับจากการประเมินผล คือ ประสิทธิภาพของการประเมินผลด้วยตนเองจะส่งเสริม ประสิทธิภาพการเรียนรู้อันมีค่าให้บังเกิดแก่นักศึกษาและครูทั้งหลาย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนการสอน ซึ่งได้มีผู้ทำการวิจัยไว้หลายรูปแบบดังนี้ คือ

ประพัฒน์ จำปาไทย (2524 : 158-160) ได้ศึกษาถึงเรื่องความพึงพอใจของนิสิตต่อกระบวนการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าลักษณะของกระบวนการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษาที่นิสิตพึงพอใจและปรารถนาอยากจะให้บัณฑิตวิทยาลัยไปจัดการศึกษาในภาควิชาที่นิสิตศึกษาอยู่ โดยลักษณะที่นิสิตมีความพึงพอใจสอดคล้องกันในด้านต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. ด้านเนื้อหาวิชา
 - 1.1 เน้นหนักในด้านการนำไปใช้
 - 1.2 ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ
 - 1.3 มีความลึกซึ้งในสาขาวิชา
 - 1.4 สอดคล้องตามสาขาวิชาที่เรียน
 - 1.5 สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทย

2. **ค่านักกิจกรรมการเรียนการสอน**
 - 2.1 ศึกษาด้วยตนเองโดยมีอาจารย์แนะนำ
 - 2.2 อภิปรายเพื่อแก้ปัญหา
 - 2.3 นิสิตมีส่วนร่วมในการกำหนดกิจกรรมการเรียนและรวมในการเรียน
 - 2.4 บรรยายภาคทฤษฎี
 - 2.5 นำทฤษฎีไปใช้แก้ปัญหา (ปฏิบัติจริง)
 - 2.6 มีการสอนหลายรูปแบบ
 - 2.7 สอนทฤษฎีควบคู่กับการปฏิบัติ
3. **คานอาจารย์ผู้สอน**
 - 3.1 เป็นกันเองกับนิสิต
 - 3.2 มีความรู้สูงทั้งเนื้อหาวิชาและประสบการณ์
 - 3.3 ยอมรับความคิดเห็นของนิสิต
 - 3.4 ยุติธรรม มีคุณธรรม
 - 3.5 ถ่ายทอดความรู้ดี
4. **คานการประเมินผล**
 - 4.1 บอกวัตถุประสงค์และเกณฑ์การประเมินที่แน่นอน
 - 4.2 ประเมินจากหลายวิธีโดยไม่มีข้อสอบได้เป็นหลัก
 - 4.3 ประเมินด้วยความยุติธรรม
 - 4.4 ประเมินจากการสอบอย่างสม่ำเสมอ
 - 4.5 ประเมินจากการสอบกลางภาค รายงาน และการสอบปลายภาค

ทองอินทร์ วงศ์โสธร (2522 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ศึกษาความคิดเห็นของ นิสิตบัณฑิตศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนในระดับนี้ ผลของการศึกษาปรากฏว่า นิสิตบัณฑิตศึกษาให้ความเห็นว่าลักษณะการสอนที่อาจารย์บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ปฏิบัติกันมาก ห้าอันดับแรก เรียงตามลำดับความมากน้อยคือ

1. มีความปรารถนาที่ต่อนิสิตทั้งในและนอกห้องเรียน
2. สนับสนุนให้นิสิตคิดเอง
3. ส่งเสริมการอภิปรายอย่างเสรี
4. กำหนดจุดมุ่งหมายของการสอนชัดเจน
5. นำเนื้อหาสำคัญมาสอน

สำหรับการสอนตามอุดมคติขั้นนี้ นิสิตให้ความเห็นตามอุดมคติห้าอันดับแรก เรียงตามลำดับความสำคัญมากน้อยคือ

1. มีความรู้ทันสมัย กว้างขวาง ถูกต้อง
2. อธิบายความคิดนามธรรม และทฤษฎีได้แจ่มแจ้ง
3. มีการเตรียมการสอนเป็นอย่างดี
4. นำเนื้อหาสำคัญมาสอน
5. ประเมินผลการเรียนของนิสิตอย่างยุติธรรม

อุทุมพร ทองอุไทย (2522 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ศึกษาความคิดเห็นของคณาจารย์บัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เกี่ยวกับการเรียนการสอนระดับบัณฑิตศึกษา ผู้ตอบได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอนที่ปฏิบัติอยู่เป็นจำนวนมาก ห้าอันดับแรก เรียงตามลำดับความสำคัญมากน้อยคือ

1. มีความปรารถนาที่ต่อนิสิตทั้งในและนอกห้องเรียน
2. เน้นเนื้อหาสำคัญมาสอน
3. มีความสนใจและสนุกในการสอน
4. ประเมินการเรียนของนิสิตอย่างยุติธรรม
5. บรรยายเรื่องที่เกี่ยวข้อง แมว่าจะอยู่นอกเหนือจากเนื้อหา

นอกจากนี้ คณาจารย์บัณฑิตศึกษาได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสภาพการเรียนการสอน ตามอุดมคติ เรียงตามลำดับความสำคัญคือ คณาจารย์ควร

1. มีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาที่ทันสมัย กว้างขวาง และถูกต้อง
2. ขวนขวายหาความรู้ให้กับตนเอง
3. มีการเตรียมการสอนอย่างดี
4. กำหนดจุดมุ่งหมายในการสอนได้ชัดเจน
5. สนับสนุนให้นิสิตคิดเอง

เกี่ยวกับทักษะของนิสิตปริญญาโทบัณฑิต ที่มีต่อความสำเร็จในการเรียนในระดับบัณฑิตศึกษา คณะครุศาสตร์ ไพฑูริย์ สินดารัตน์ (2522 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้ศึกษาทักษะจากนิสิตปริญญาโทบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 301 คน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแยกออกเป็น 2 ส่วนคือ ลักษณะการสอนทั่วไป และรูปแบบของการสอน ผลปรากฏโดยสรุปคือ

ลักษณะการสอนทั่วไป

ก. ลักษณะของอาจารย์ผู้สอนที่นิสิตประสบความสำเร็จในการเรียน

5 อันดับแรก คือ

1. มีความรู้เนื้อหาในวิชาที่สอนเป็นอย่างดี
2. ให้ออกาสินิสิตแสดงความคิดเห็นและรับฟัง
3. มีความเป็นกันเอง
4. มีประสบการณ์มาก
5. บุคลิกดี

ข. วิธีการสอนที่นิสิตเห็นว่าประสบความสำเร็จ ประกอบด้วยวิธีการ

ต่าง ๆ 5 อันดับแรกคือ

1. บรรยาย
2. การอภิปรายในชั้นเรียนร่วมกับผู้สอน
3. ทำรายงานศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
4. ให้ผู้เขียนรายงานแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ชักถาม
5. ปฏิบัติจริง ทดลองปฏิบัติควบคู่กัน

ค. วิธีการเรียนของผู้เรียนที่นิสัยคิดว่าประสบความสำเร็จ 5 อันดับแรกคือ

1. ตั้งใจเรียน
2. ศึกษางานวิจัย รายละเอียดต่าง ๆ เพิ่มเติม
3. ทำงานที่มอบหมายด้วยความรับผิดชอบ
4. ศึกษาคนคว้าด้วยตนเองในเรื่องที่เรียน และสนใจ
5. แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเพื่อนเสมอ

ง. องค์ประกอบที่ทำให้นิสัยประสบความสำเร็จในการเรียนมากที่สุด ตามทัศนะของนิสิตเองคือ

1. ทั่วอาจารย์ผู้สอน
2. ความตั้งใจและเอาใจใส่ของผู้เรียน
3. ความพร้อมของผู้เรียน
4. วิธีสอนของอาจารย์
5. ความศรัทธาในตัวผู้สอน

รูปแบบของการสอนที่ประสบความสำเร็จ สามารถจำแนกได้เป็น

3 รูปแบบคือ

1. เน้นความรู้เป็นหลักสำคัญ รองลงมาคือผู้สอนมีเทคนิคการสอนหลายแบบ และมีความสนใจและเอาใจใส่นิสิต
2. เน้นประสบการณ์ของผู้สอนเป็นสำคัญ รองลงมาคือมีการบรรยายที่น่าสนใจ เปิดโอกาสให้นิสิตซักถาม ไม่ค่อยมีกิจกรรมการเรียนการสอนอื่น ๆ ในการสอน แต่บรรยายดี ชัดเจน มีขั้นตอน มีการวิเคราะห์อย่างกว้างขวาง และเป็นผู้ที่มีความกระตือรือร้น ตั้งใจสอน
3. เน้นความเป็นนักวิจัย และสนใจงานวิจัยของผู้สอนโดยนำงานวิจัยต่าง ๆ มาอ้าง และสนับสนุนการสอนของตน นอกจากนี้ยังกำหนดให้นิสิตอ่านทำความเข้าใจและฝึกทดลองการทำวิจัยในระหว่างเรียน รองลงมาคือ การดำเนินการสอนแบบวิเคราะห์ อภิปราย เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็น อภิปรายวิเคราะห์ โต้ตอบกันในห้องเรียน

พอก (Pogue 1967 : 33) ผู้ทำวิจัยเรื่องคุณลักษณะของครูอาจารย์
 ในอุดมคติ ได้นำแบบสอบถามที่ควิก (Quick) และวูล์ฟ (Wolfe) ใช้ในการ
 สอบถามนักศึกษาที่มหาวิทยาลัยโอเรกอน (Oregon University) ลักษณะของ
 แบบสอบถามเป็นมาตราส่วนประเมินค่าที่ประกอบด้วยข้อความที่แสดงคุณลักษณะ
 ของครู อาจารย์ในอุดมคติจำนวน 10 ข้อความ มาใช้กับนักเรียนวิทยาลัย
 ฟิลแลนเคอร์ สมิท (Philander Smith College) โดยส่งแบบสอบถาม
 ทั้งสิ้น 530 ฉบับ ได้รับกลับคืน 307 ฉบับ ปรากฏผลการประเมินค่าคุณลักษณะ
 ของครู อาจารย์ ในอุดมคติ เรียงลำดับจากที่มีความสำคัญที่สุดไปถึงน้อยที่สุดดังนี้

1. ต้องเป็นผู้มีความรู้ดีในเนื้อหาวิชาของตน
2. เป็นผู้มีความรอบคอบในการวัดผล ทั้งด้านการสร้างแบบสอบถาม
 และการให้คะแนน

3. เป็นผู้มีความสามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน
4. เป็นผู้จัดลำดับเนื้อหาวิชาที่สอนได้เป็นอย่างดี
5. ให้ความสนใจนักศึกษาเป็นรายบุคคล
6. เป็นผู้มีความกระตือรือร้นใคร่รู้ในเนื้อหาวิชาที่ตนสอนอย่างลึกซึ้ง

และจริงใจ

7. ยินดีรับเรื่องที่แตกต่างกันไปจากความคิดของตนและไม่มุ่งหวังที่จะ
 ให้นักศึกษาเห็นด้วยกับตน

8. เป็นผู้มีความรู้ และเกี่ยวข้องกับกรวิจัย

9. เป็นผู้ส่งเสริมความคิดที่เป็นอิสระ ไม่ใช่ส่งเสริมความรู้ที่อาศัย
 ความจำอย่างเดียว

10. เป็นผู้ออกเสียงพูดได้ชัดเจน

แอดัม (อ้างถึงใน พรชูลี คุณานุกร 2523 : 81-82) ได้แจกแจง
 ลักษณะของอาจารย์ผู้ประสบความสำเร็จในการสอนระดับอุดมศึกษาไว้ 5 ประการคือ

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. มีความถ่อมตัว

3. ปรับปรุงตนเองและแสวงหาความก้าวหน้าทางวิชาการอยู่เสมอ
4. มีความเอาใจใส่และวิตกกังวลในตัวนิสิตนักศึกษาของตน
5. ทำงานอย่างมีระบบระเบียบ

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว ซึ่งแสดงความคิดเห็นของ นิสิตนักศึกษา อาจารย์ ที่มีต่อกระบวนการเรียนการสอนโดยผู้เรียนและผู้สอนต่างก็มีความสนใจและต้องการที่จะจัดกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสม และมีประสิทธิภาพมากที่สุด ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นิสิตนักศึกษา และอาจารย์ เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดกับกระบวนการเรียนการสอนอย่างมาก การศึกษาความคิดเห็นของบุคคลทั้ง 2 ฝ่ายจะทำให้ทราบถึงความต้องการและแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนการสอน อันจะนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไป